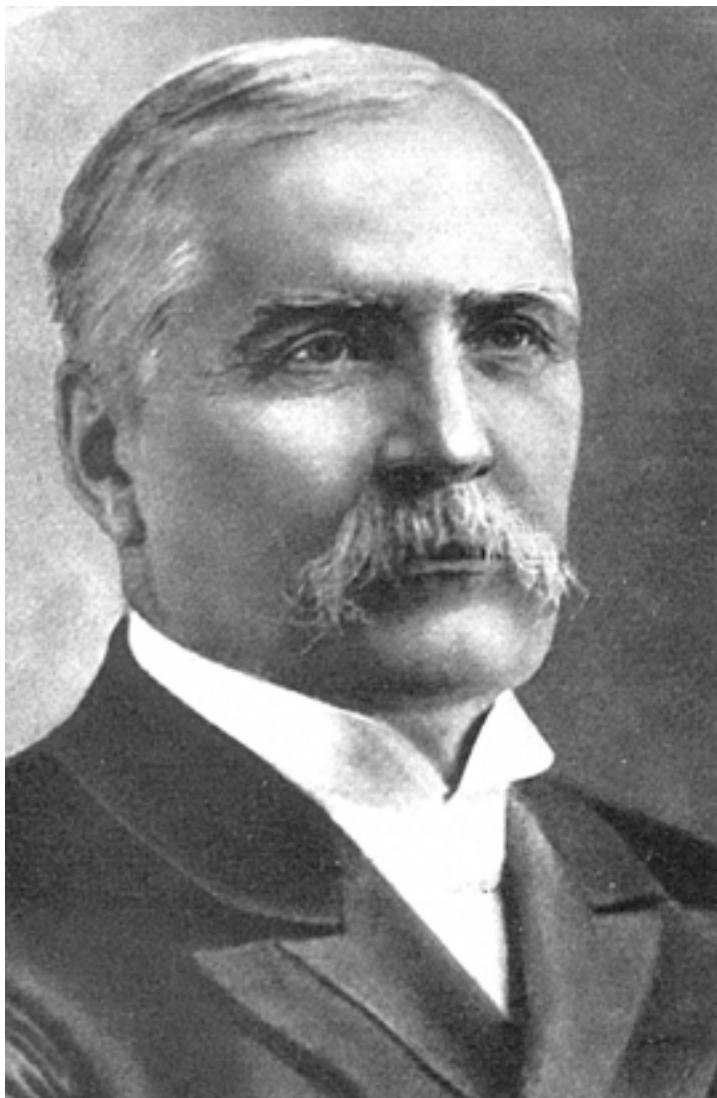

Іван Карпенко-Карий

Суєта

Іван Карпенко-Карий

Суєта

Комедія в 4 діях (Картини)

За виданням:

Карпенко-Карий І. К. Драматичні твори.— К.,
Наукова думка, 1989.— 608 с.

Версія файлу 1.0

ЗМІСТ

ДІЯ ПЕРША	5
ДІЯ ДРУГА	27
ДІЯ ТРЕТЯ	45
ДІЯ ЧЕТВЕРТА	64

ДІЄВІ ЛЮДЕ

Макар Барильченко — багатий козак, хлібороб.

Тетяна — його жінка.

(Карпо—хлібороб, Михайло—учитель гімназії, Петро—кандидат прав, Іван — писар в запасі, Василина — скінчила гімназію) — діти Макара Барильченка

Явдоха — Карпова жінка.

Аделаїда — Петрова жінка.

Наташа — Михайлова жінка.

Сорокотисячников — сліпий генерал, батько Наташі.

Демид Короленко — сільський учитель.

Терешко Сурма — багатий козак, хлібороб.

Матюша — син його, 12 літ.

Сергій Гупаленко — багатий козак, хлібороб.

Тарас Гупаленко — небіж його, унтер-офіцер.

Акіла Акілович — помічник класного наставника.

(Тарабанов — повар, Дарина — покоївка, Паша — куховарка, Офіціант) — у Михайла Барильченка.

ДІЯ ПЕРША

Середина хати багатого козака. Диван турецький, два крісла, віденські стільці, дзеркало, столи, закриті гарними скатерками, біля дивана великий домашній килим, на помості під задньою стіною гарна кована скриня, під другою — шафа з книгами.

ЯВА І

Явдоха і Тетяна.

Тетяна (*розглядає. По хвили*). Гарно. Тут буде Михайло спати, а Петю ми покладемо у себе. От і все... Кінчай же, моя голубко, приборку та приходь у стару хату — допоможеш варити обід, бо на Василю мала надія, нічого не тяме: ні спекти, ні зварить! І чому їх там учать, у тих гімназіях?.. Не знаю, куди пішов старий; ти не бачила?

Явдоха. Вони з Карпом пішли подивитись на сінокос.

Тетяна. Якщо сюди зайдуть, то скажи, моя дитино, батькові, щоб він не бавився, — нехай їде на вокзал, бо вже скоро прийде поїзд.

Явдоха. Та де там, мамо, скоро! Ще рано! Поїзд прибуває в другій годині.

Тетяна. Краще нехай він подожде на вокзалі, ніж мають діти його ждати. Я ж піду. (*На порозі.*) Приходь же, моя голубко, мерщій. (*Вертається.*) Борщ буде з курятиною, смажене поросся, вареники, запечені в сметані, і кисіль... Як ти думаєш, може, ще що прибавити?

Явдоха. Доволі, мамо; хіба Петро і Михайло з голодного краю?

Тетяна. Вони ж, мої соколи, учені, пани; треба прийняти їх гарно.

Явдоха. Хоч би вони були й генерали, так все одно ваші діти.

Тетяна. То-то бо й є, що генерали... Ми прості, а вони будуть генерали... Мати божа, як радісно! Я ж

піду... Зараз Пархим заколе поросся... А яке, дочко, за-
колоти: чи чорне, чи біле?

Явдох а. Нехай біле — легше патрать.

Тетяна. І справді. А двох курей на борщ доволі?

Явдох а. Доволі, одної, мамо! Кури ситі, та ще салом
гарно засмажимо, то й буде такий борщ, якого вони
нігде не їли!

Тетяна. Ну, добре! *(Іде, вертається.)* Ще ж пече-
риці є, спасибі, Карпо достав. Чи ти не пам'ятаєш, як
Михайло їх робив?

Явдох а. Мілко посікти і, скільки печериць, стільки й
цибулі насікти, змішать, та з маслом і сметаною запек-
ти; а як будуть готові, тоді вбить три крашанки.

Тетяна. Так, так! Михайла чудово їх робить. *(Іде.)*
Приходь-же! *(Вийшла.)*

ЯВА ІІ

Явдох а і Василина.

Явдох а, співаючи тихенько пісню, достає з скрині і стелить на стін-
ку турецького дивана гарний рушник, а пославши, виходить до
середніх дверей, любується. Входить тихо Василина і стає поруч
з нею.

Явдох а. Ай!

Василина. Ха-ха-ха! Як у тебе гарно!

Явдох а. Ти все на штуках, увійшла так, що я й не
чула!

Василина. Ми у гімназії раз у раз вигадували
які-небудь фігли, щоб посміятись. Особливо на уроках
старенького Скруфе!.. Бідний старенький, що тільки
він терпів від нас, аж жаль тепер!

Явдох а. І отакі здоровулі, як ти, пустували?

Василина. Атож!

Явдох а. Я б на місці того старенького приходила з
трійчаткою, та якби одлупцювала одну-другу, то пере-
стали б пустувать!

Василина. Ото яка ти сувора! Не дай бог, щоб такі були учителі: дитячі жарти, щоб посміялись трохи, та й годі, а ти зараз лупцювать. *(Розглядає рушник.)*

Явдоха. Хіба ви діти? Такі дівулі, що заміж пора!

Василина. Заміж?! Ха-ха-ха! Ти думаєш, що там так, як на селі: всі тільки про заміж думають... А гарний який рушник! Тільки мені не подобається чорне з червоним. Якби замість чорного синє, то й очей би не одвів.

Явдоха. А я люблю чорне з червоним.

Василина *(роздивляється і без слів, одним голо-
сом, тихенько виспіває популярний мотив із опери)*. Ні, чорне смуток наганя, а синє — веселить око! *(Наспіває
веселе із оперетки.)*

Явдоха. Тут і чорне, і червоне рядком, як смуток і радощі ідуть рядком в житті!

Василина *(підспівує веселий мотив)*. Я люблю тільки веселе! Цур йому, тому смуткові!

Явдоха. Мало яких дурощів чоловік не любить?.. А якби не було смутку в житті, то люде не знали б ні веселощів, ні радощів! Тільки через те, що смуток є, радощі та веселощі любі чоловікові.

Василина. Може, може! І справді, якби цілий день раз у раз співати та танцювати, то, мабуть би, обридло! Їй-богу, Явдохо, ти філософ!

Явдоха. Що то ще за філософ, скажи, будь ласка? Я чула це слово не раз від свого Карпа.

Василина. Та цур йому!.. Я не вмію розказать. *(Підспівує.)*

Явдоха. Отакої!.. Училась вісім літ і не знаєш, що то за філософ! Навіщо ж говорить, коли не знаєш?

Василина. Та це трудно розказать... це... це... Як би тобі сказать?.. Ну, такий дуже розумний, мудрий чоловік!

Явдоха. А я думала, що це дурень! Терпіль не можу таких слів, що не можна знати, що воно!.. Карпо як

скаже іноді таке слово, то я аж сердюсь. Не говори, будь ласка, мені учених слів!

В а с и л и н а. Ну, добре, добре! Я й сама їх мало знаю. *(Підспівує веселе.)*

Я в д о х а. Чого це ти сьогодні на одній ніжці скачеш?

В а с и л и н а. Мені так весело, так весело, що приїдуть учені, інтелігентні брати...

Я в д о х а. От ти і знову вперла якесь слово, що й не виговорю! Будь ласка, не говори таких слів, бо я їх терпіть не можу.

В а с и л и н а *(сміючись, цілує Явдоху)*. Не буду, не буду!

Я в д о х а. Коли учений чоловік отакі слова говорить простій людині, то він дурень!.. От мені подобається Іван: він ніколи таких слів не говоре.

В а с и л и н а. Бо не зна!.. Недоучка! Чотири місяці, кажуть, лежить і за холодну воду не візьметься.

Я в д о х а. Щось дума. А він розумний і добрий! Мало говорить, а розумний.

В а с и л и н а. Де там!.. Лінивий, зовсім не учився... От брати Михайло, Петро — учені, а як учені, то й розумні.

Я в д о х а. Ти цього не говори. Карпо каже, що на світі багато є учених дурнів.

В а с и л и н а. Не повірю, щоб учений був дурень!.. От у тебе гарно тут, як у віночку. Хата нова, три кімнати, комора і пекарня; а у нас хата старомодня, на дві половини, стеля низенька, долівку треба мазати мало не щодня, а тато не хочять нової ставити.

Я в д о х а. А навіщо даремно втрачатись?

В а с и л и н а. Добре тобі казати даремно, коли вам поставили нову хату! А у нас... От приїдуть брати, то нігде й спати покласти.

Я в д о х а. Будуть тут спати. Це ж я для них прибираю кімнату.

В а с и л и н а. Ну, Петро, хоч і скінчив науку, та ще, можна сказати, студент — де покладеш, там і спатиме;

а Михайло скоро буде статський совітник, треба ж його прийняти достойно!

Явдоха. Хіба вони, думаєш, тут довго будуть?

Василина. А з місяць.

Явдоха. Ніколи в світі! Грошей попросять та й подадуться в город! Вони і перше на канікулах тут послідні годи не жили, а то щоб тепер... Де вже там! Учених дітей не вдержиш біля невчених батьків. Їм тут нудно буде, день-два, та й поникають!

Василина. А знаєш, сестро, ти правду говориш! І я вже нудюся!

Явдоха. Сидіть без діла нудно!

Василина. А все-таки, я думаю, якби у нас був такий будинок, де можна б гарно розміститись, щоб кожному окрема кімната, щоб ніхто не заважав, то вони б тут довше побули.

Явдоха. А хто ж їм буде заважати: у нас будуть спати, у батьків обідати. По обіді, захотів, віконницю зачинив — спи; а вечером, по холодку, на проходку — так, як і в городі!

Василина. Ой тісно, тісно у нас...

Явдоха. Ще ж то нежонаті, та вже тісно; а як поженяться на таких панянках, що й ні приступу, тоді вони і носа сюди не покажуть.

Василина. Авжеж! Треба строїть нові, великі горниці,— це не прості люде, що як нема де в хаті, то ліг у клуні або надворі; таких дітей не можна приймати у прадідівській мужичій хаті.

Явдоха. Що ж? Заложить землю у банк та построїть для приїзду учених сипів палац — саме по-хазяйськи!

Василина. От ти вже на сміх мене піднімаєш; а хіба ж я не правду кажу?

Явдоха. Бо й справді сміюся! Як же не сміятись? Для чого ставити братам будинок, коли вони тут жити не будуть? А от як ти вийдеш заміж та будеш тут з

чоловіком жить, то тобі поставлять гарну хату, кращу, ніж у нас.

Василина. Коли це буде! Я ще на курси поїду учитись.

Явдоха. Вигадай! Буде вже вчитись, пора заміж! От восени вертається з Петербургу Гупаленко: багатий, тисяча десятин у батька, гарний, як намальований, і унтер-офіцер, кажуть.

Василина регоче.

Чого регочеш? Я чула, батько його хоче тебе сватать за Тараса, його Тарасом звать.

Василина. Чудово, чудово! Унтер-офіцерша! Ха-ха-ха!

Явдоха. Не хочеш за Гупаленка, так Демид Семенович, як зачує, що ти вже скінчила гімназію і дома, зараз і з'явиться тут.

Василина. Пхе!.. Сельській учитель!

Явдоха. А ти хто? Не пхекай краще! Ну, Гупаленка я не знаю, чула тільки, що красивий, а Демид, так і пошукать такої пари: гарний, молодий, хорошого роду і закоханий у тебе. Чого тобі ще треба?

Входє Іван, в мундирі старшого писаря.

ЯВА III

Тіж і Іван.

Іван. Можна до вас на постой?

Явдоха. Заходьте, заходьте!

Іван. У нас такі прибори йдуть, як перед приїздом корпусного, нігде і примоститись. Васирино, там мама тебе шукає.

Василина. Навіщо?

Іван. А я знаю? Питали мене, чи не бачив, так я догадуюсь, що шукають.

Василина. А господи! Знову заставлятимуть що-небудь робити коло обіда, а я нічогісінько не тямлю.

Іван. Учись.

Василина. Сам спиш, а другим раеш робить...
Писар!

Іван. Старший писар корпусного штаба.

Василина. Важна птиця. *(Вийшла.)*

Іван *(вслід)*. Саме по гнізду синиця!.. І ви тут прибираєтесь, як на смотр.

Явдоха. Аякже! Гості важні будуть.

Іван. Суєта!.. Чи нема сірничка?

Явдоха. Он на столі. Тільки не смітіть, Іване, складіть попіл у ту мисочку, а то ви завжди все кидаєте куди попало.

Іван. Коли є мисочка, то можна у мисочку... Гарний диванчик. Коли це купили? *(Розкурює.)*

Явдоха. На цих днях.

Іван. А полежать на ньому можна?

Явдоха. Де ж таки! Бога бійтесь!.. Нова канапка, а ви з ногами...

Іван. Не можна — не можна!.. Я у вас нароблю цигарок, а потім піду у леваду, там на траві полежу. Трава тиха, як і я: мни скільки хочеш — мовчить.

Явдоха. А вас же хто мене?

Іван. Життя!

Явдоха. Бо, кажуть, ви самі винні!..

Іван. А?.. Винен?.. Може! Знаєте, занадто вже багато судців: куди не гляну, судію побачу! А може ж, і судді винні!.. Винен? Ха! А в чім моя вина? В тім, що я писар, а не генерал...

Явдоха. Я кажу те, що чула.

Іван. Знаєте, Явдохо, ви розумна людина, і не пристало вам за другими, як сороці, говорить пусті слова!.. Єсть люде, що вік працюють, життя творять,— це ваш чоловік Карпо, мій брат,— падаю ниць перед ним; єсть люде, що все своє життя із праці других

забирають і нічого в життя людське не кладуть, це брати мої: Михайло, Петро,— і з ними носяться, як з исаною торбою... Суєта!.. Я ж попав на корабель непевний, корабель розбито, і викинуто мене на берег, я обмок, замерз, сушусь і гріюсь, а всі кричать: ледащо! Подождіть! Дайте обсохнуть і нагріться!

Я в д о х а . Я нічого не кажу. Грійтесь і сушіться. Карпо теж не сердиться на вас, а батько...

І в а н . Е... Суєта!

Надворі чути голос: «Як запряжем, то скажем». Іван робить цигарки на заднім плані.

Я В А І V

Ті ж, Макар і Карпо.

Макар. Добридень, Явдохо!

Явдоха. Добридень, тату, з неділею будьте здорові.
(Цілує його в руку.)

Макар. Спасибі, дочко! А Іван у будень спить, а в свято за роботою.

Іван. За цигарками.

Явдоха. Піду ж я ще поможу мамі обід варить.
(Вийшла.)

Макар (до Карпа). Так мені радісно, сину, на серці, що я і сказати не можу! Як ти прочитав учора мені телеграм, що сьогодні приїдуть наші учені, то я цілу ніч не спав, а вранці, до схід сонця, встав, ходжу по леваді та одно думаю: як то господь благословив мої труди, поміг нам з тобою повчить дітей і підняти свій рід!.. І все то дякуючи твоїй праці, сину! Тепер учи своїх дітей, як учив братів, і бог тебе благословить від щедрот своїх, бо ти, сину, заслужив за свої труди і від бога, і від людей хвали! Тепер, сину, нам легше буде: всіх вивели і возвели в люде!.. Мені Михайло торік казав, що незабаром буде статський совітник — це все одно що генерал...

І в а н. Луб'яний...

Ма к а р. Що?

І в а н. Паличка оця. (*Показує ту паличку, що робить цигарки.*) Неначе дерев'яна, а як придивився, то вона з лубка.

Ма к а р. Його паличка цікавить!.. Василина або учителькою буде, або помагатиме матері в хазяйстві; а учена дівчина і пару собі пристойну знайде. От Гупаленки ждуть сина з служби восени і переказували, що хочуть сватать Василина. Люде багаті... Петро — кандидат прав! Виходить, має всі права... Всі права! Не абищо — юриста! І чини посиплються на чоловіка, і гроші покояться в кишені: повірені добре заробляють!

І в а н. Нехай ще покандидатує спершу.

Ма к а р. Це ж не писар? Кан-ди-дат!

І в а н. На канцеляриста!

Ма к а р. Ти б оглянувся на себе: четвертий місяць в запасі, четвертий місяць лежиш та спиш...

І в а н. Я не сплю, я думаю: яких прав я кандидат і як роботу мені робить.

Ма к а р. Пора вже щось і видумать.

І в а н. Це не так легко: дуже довго про себе нічого не думав. П'ять літ була готова одежа, ложка, миска, квартира, а тепер обернувся назад, як в тумані все манячить — нічого не розберу... Заглядаю вперед, в далеку далечинь — нічого не бачу. І от лежу та думаю: що його робить! Скрізь хвилює «море житейське», а мій човен без весел і без стерна, куди і як мені пливти, і чим мені гребти, та й до якого берега причалити?

Ма к а р. З тебе був би добрий кумедіянщик, ей-богу!

І в а н. Талан бачите, чи що? Мені це кажуть всі, та я боюся свого талану...

Ма к а р. І все на шутках! Змалку і до сього часу кумедію якусь приставляєш! То в Америку чогось тікав; то через голову перекидався, як млинок; то на ходулях ходив; то пищав цвіркуном та свистав соловейком,

учителям язика показував, а тепер лежиш і думаєш!.. Хоч би соловейком свистав, однаково у нас соловейків капосні коти поїли.

І в а н (*сміється*). Забув, на лихо, а то б я вже вас розважав.

Ма к а р. І вся твоя біда в тих кумедіях, через них і вчився погано!

І в а н. Чого ж погано? В четвертім класі, на другий рік, мав всього-на-всього тільки чотири двойки.

Ма к а р. Мало.

Кар по (*сміється*). Чудак!

Ма к а р. А через що ті двойки?.. На канікулах би учиться, брат же Михайло вже був в університеті, показав би; а він залізе в бур'ян та й цвірчить цілий день цвіркуном. А увечері в дерезі свистить соловейком,— шукай його, щоб учився.

Кар по (*сміючись*). Ми з Явдохою, бувало, слухаєм цілий вечір Івана, думаючи, що справді співа соловейко... Ловко свистів.

І в а н. Не без користі время проводив.

Ма к а р. Ну, ще соловейко — то хоч принятно; а що вже той цвіркун мені наобісів, то страх! Цвіринь та й цвіринь, а де воно цвіринька, не розбереш... А то знову по театрах лиха година носила, та ще неабияк, а в бороді, з вусами!.. (*Сміється.*) Кумедіянщик, настоящий кумедіянщик! І сміх, і горе!

І в а н. От прошле время, а, ей-богу, я в гімназії менше пустував від других; тільки, як той казав, великим грішникам дурно все проходить, а малим такого бешкету задають, що й на старість буде впам'ятку. Яків Яешня щодня начіпляв бороду і навіть в театральнім бухветі для штуки знакомився з нашим надзирателем, курив з ним, частував його горілкою — і нічого! А я один той раз начепив бороду — і піймався.

Кар по. Мабуть, погано начепив, не уміючи?

І в а н. Та ні, добре начепив! Тільки, знаєш, скучне щось грали, я давай кричать цвіркуном... В театрі сміх, я ще дужче. Десяцькі почали шукать цвіркуна меж слухачами, один шельма прислухався і підійшов ззаду. Я не бачив і тільки що зацвірчав, а він мене за рукав почав тягнуть, я його штовхнув, він упав і промовив: «Держіть цвіркуна!» Тут підскочило ще два і потягли цвіркуна з театра. Я почав борикатись, хотів утікти, а один піймав мене за бороду та й одірвав. Спершу злякався: думав, справжню бороду одірвав чоловікові, а потім розібрав діло, і потягли мене наниз, а там якраз куриє наш надзиратель Шпигановський. Побачив. «Піймались,— каже,— господин цвіркун!» А я йому язика показав...

М а к а р. Доцвірінькався!

Всі сміються. Входить Василина.

Я В А V

Ті ж і Василина.

В а с и л и н а. Тату! Коні вже запряжені, і мама сердиться, що ви не їдете на вокзал за братами; кажуть, що ви опізнитесь.

М а к а р. Та все через цього цвіркуна. *(Бере шапку.)*

І в а н. І тут я винен,— отак усе!

М а к а р. Треба поспішати, щоб не опізнитись. *(Вийшов.)*

К а р п о. Та ще рано!

І в а н. І охота татові самому їхати на вокзал... Тут всього дві верстви.

К а р п о. Рад, що таких дітей діждався.

І в а н. Щастя, що батько тебе діждався, а то все суєта!

В а с и л и н а *(обніма Карпа)*. Братику, мені треба купити новеньку шляпку, бо у мене стара, нема в чім піти до церкви.

І в а н. Чого ж тільки шляпку? По-моєму, то треба і рукавички, і модне плаття, і мантильку, і зонтик.

В а с и л и н а. Ну, а як же? Вісім літ носила в городі шляпку, а тепер що мені надіть? Невже запаску?

І в а н. На голову? Де ж таки!

В а с и л и н а. Крупа!

І в а н. Ха-ха-ха!

К а р п о. Ти ж перше не ходила дома в шляпі, а тепер як нарядишся по-городському, то будуть люде сміятися, пальцями тикать!

В а с и л и н а. Та як же мені одягатись?

К а р п о. Як усі багаті хазяйські дочки нашої околиці.

В а с и л и н а. В запаску?

І в а н. На голову?

В а с и л и н а. Крупа!

К а р п о. Одежа повинна відповідать становищу, в яким чоловік живе, а я не знаю, чим ти хочеш быть: чи хазяйською дочкою при батькові, при матері, пильнують господарства, чи, може, учителькою будеш...

В а с и л и н а. Я хочу учитись, я хочу лікарем быть.

І в а н. І будеш виписувать на одну бородавку квартиру азотної кислоти.

К а р п о. Я не знаю, як батько, а я не згоден. Я вас повчив, а тепер пора своїх дітей учить.

В а с и л и н а. Хіба ти нас учив?

К а р п о. Спитай батька.

В а с и л и н а. Земля батькова, то батько і учив усіх.

К а р п о. Спасибі, що оцінювала мою працю.

І в а н. Земля сама не годує, треба працювать біля неї.

В а с и л и н а. Обізвався працюватий!

І в а н. Карпо один робе, а ми пороззявляли роти, як каліки, та й кричимо: «Дайте, не минайте!»

В а с и л и н а. Може, ти каліка, а я ні!

І в а н. А що ж ти робиш, чим ти одрізняєшся від мене?

В а с и л и н а. Я вісім класів скінчила, а ти що?

І в а н (*витагується*). Старший писар корпусного штаба.

В а с и л и н а. Ха-ха-ха! Великий чин! (*Хоче по хаті.*)

І в а н. Діло не в чині, а в начинці! От візьми порося: що воно — свиня, а начини його доброю начинкою,— дуже смашна штука! Так і людина... Ти думаєш, як я писар, то на мене можна пхекать? Помиляєшся! За ці п'ять літ я стільки прочитав добрих книжок, що тобі й не приспиться; і горя набрався, і дечому навчився такому в суворій школі життя, чому ніяка школа не навчить.

В а с и л и н а. Бачу, що ти навчився базікати.

І в а н. Слухай, Васочко! Ми все балакаєм з ножа: гостро та уразливо; так не годиться! Давай будемо говорити як брат з сестрою.

В а с и л и н а. Говори. (*Сіла.*)

І в а н. Випою всьому наше виховання, і я розумію, що тобі нелегко помириться з тим етапом, з якого вийшла і куди тебе фортуна тягне силоміць назад.

В а с и л и н а. Ніхто мене не може присилувати жити на хуторі.

І в а н. Не в силі діло! Ти хочеш бути лікарем — це хороші мрії; а чи можеш ти бути лікарем — про це й не думала! Не кожний художник — художник, не кожний письменник — письменник, не кожний лікар — лікар; скрізь нужен талант! Це перше всього. А друге — ти не довчишся, бо це нелегко... Тільки марно згаєш час.

В а с и л и н а. Що ж то я, така дурепа?

І в а н. Сама середня людина.

В а с и л и н а. Для чого ж мене учили в гімназії?

І в а н. Щоб не ходила у тьмі, а в світлі, щоб розумніша була!

Карпо. Щоб була в поміч матері; а вийдеш заміж, щоб була хорошою, доброю жінкою своєму мужу, освіченою матір'ю своїм дітям.

В а с и л и н а. Ха-ха-ха! Жінкою! Матір'ю!.. Ха-ха-ха! Для цього не треба було кінчати вісім класів. А тепер за

кого я піду? Для сусідніх наших козаків — я і багата, і учена, побояться навіть сватать, та я і сама не піду за неосвіченого гречкосія; для освіченого чоловіка інчої верстви — я бідна і простого роду, такий мене не візьме. А будь я лікар...

Іван. То сама б женилась?

Василина. Відчепись! Що ви мене заміж віддаєте? Я не хочу заміж.

Карпо. Ніхто ж тебе не силує заміж, це так говорить, до речі... Ти маєш права учительки — учи.

Василина. В селі?.. Де, крім противних дітей, ні одної освіченої людини нема? Ні до кого слова сказати, ні з ким душу одвести. *(Крізь сльоза.)* Ні опери, ні театра!.. *(Плаче.)* Училась, училась, і на тобі! Сиди на хуторі, глечики мий! Ох, нещасна я людина, для чого дівчиною родилась? Брати Петро і Михайло будуть жить у городі, серед підходящого громадського життя, а я? Хоч з мосту та в воду! *(Вийшла.)*

ЯВА VI

Карпо і Іван, мовчать.

Іван *(ходе по хаті)*. Бідні, нещасні люде: вирвуть мале дитя з сільського ґрунту і пересадять на інший. Помалу, помалу воно там коріння пускає. Садовники його обріжуть і заставлять рости так, як їм здається, що воно гарно, і виходить каліка, покруч — гіллям вниз! От і ми: всі покручі! Від мужиків відстали, до панів не пристали!..

Карпо. То ще не біда, що до панів не пристали, а біда, що від села, та від людей своїх, та від землі відстали!.. Нещасна земля, гірка твоя доля! Тікають від тебе освічені на твої достатки діти і кидають село у тьмі... Хоч задушиться тут — нема їм діла. Вони чужі нам, а ми їм. Забрали все, що можна, від землі, виснажили гречкосія і покинули! Ані лікаря, ані ученого хазяїна, ані

доброго адвоката — нікого нема в селі! Тільки вивчився: прощай, батьківська стріха, проїдай, село, навіки!

Іван. Виходить, і не учить — погано, і учить — погано?..

Карпо. Ні, треба учить, тільки не так.

Іван. А як, по-твоєму?

Карпо. Чого ти од мене захотів? Єсть розумніші — нехай вони придумують.

Іван. Навряд! От і я: покруч, каліка, і живу у тебе на шії! Ти не сердься на мене, що нічого не роблю,— я скоро візьмусь за діло.

Карпо. Одпочивай, одпочивай! Думаєш, я не розумію, що ти утомився і тілом, і душею? Розумію! Я рад, що ти вернувся в доброму здоров'ї, бо, признаться тобі, дуже боявся, щоб ти не попав в дисциплінарний батальйон.

Іван. Ха-ха-ха! А що ти думаєш?.. Діти взагалі не розуміють, що вони роблять і чого хочуть. Часто це бувають оригінальні натури, вони не містяться на тім прокрустовім ложі, на яке їх кладуть, ну і пропадають... Добре, що я в свій час зрозумів, що мені треба обрізати своє серце,— і раптом перемінився!..

Карпо. Слава богу!

Іван. А все ж таки стою на роздоріжжі, і яким шляхом іти — не знаю.

Входить Демид.

ЯВА VII

Ті ж і Демид.

Карпо. Демид! Здорові були!

Цілюються.

Дуже рад вас бачити.

Демид. Як поживаєте?

Карпо. Спасибі! Живем серед натури, здається — натурально! Щодня бачимо, як на світ благословляється,

як сонечко сходить, цілий день працюємо і, утомлені, разом з сонцем одпочиваємо.

Демид. Радісно і мило так жить. (Пізнає Івана.) Іван? Іван. Писар корпусного штаба в запасі.

Обнімаються.

Демид (дивиться на Івана). Ой, як же ти перемінився! Ледве пізнав, а більше догадався!.. І погляд не той — не веселий... Що ж поробляеш, давно вернувся?

Іван. Чотири місяці, як вернувся, і весь цей час лежу та думаю: що робить? А ти учителюєш?

Карпо. Аякже, випускає неграмотних грамотіїв у світ.

Демид. Ну, вже й неграмотних.

Карпо. Сам, брат, учився в сільській школі, на екзамени читав, не розуміючи нічого: «На березу пустынних волн стоял он, дум великих полн!» А через два роки зробився неграмотним!.. Нема чого читать, а найгірше, що не розумієш того, що читаєш... Ну й покинув, ну й забув.

Демид. Одначе у вас он чудова бібліотека, а поговориш з вами, то думаєш, що ви скінчили вищу школу.

Карпо. То вже як брати почали учитись в гімназії, так і я з їх поміччю почав наново учитись і от за п'ятнадцять літ мало-помалу зробився грамотним!.. Стривайте, як же це? Ви ж мені казали, що поїдете на учительські курси.

Демид. Я і приїхав на курси.

Карпо. Де ж тут курси?

Демид. У вас. Я приїхав повчитись.

Іван. Хіба і ти вже грамоту забув?

Демид. Ха-ха-ха! Приїхав почитись хліборобству.

Карпо. Жартуєте?

Демид. Ні. Щиро кажу. Додумався до одної ідеї... Бачите, учителювать в сільській школі і не працювать біля землі — прямо-таки гріх! Подумайте: я щорічно п'ять місяців нічого не роблю в школі. На вакаціях учителі здебільшого робляться акторами і грають

препогано аматорські спектаклі, а я хочу завести маленьке зразкове хазяйство на трьох десятинах і думаю згодом, коли моє хазяйство піде добре, подать у земство проект, щоб при кожній школі було таке хазяйство, де б діти бачили, як треба землю оброблять, щоб не дряпали її, як дряпають батьки, без системи.

Карпо. Чудово! Діло! Хороше діло! Ідея золота! Тільки вам треба буде самому всяку роботу робить, бо на малому хазяйстві не можна наймитів держать.

Демид. А звичайно! Звичайно, самому, для того й приїхав, щоб робить.

Карпо. А на який строк?

Демид. Я думаю, що до Семена всі роботи пройдуть перед очима і скінчаться.

Карпо. Певно. Дуже рад, дуже рад такого робітника мати... То я вам заплачу в строк до Семена по вісім карбованців в місяць, на моїх харчах.

Демид. Що?

Карпо. Мало? Така ціна — більше не дам!

Демид. Я не розумію, за віщо ви хочете мені платити як строковому?

Карпо. Щоб робота була справжня і щоб ви були справжнім робітником — інакше нічого не буде! При цій тільки умові ви навчитесь і побачите, чи можна так зробити, як то вам тепер здається, чи це тільки ті блага бажання, якими вимощено пекло.

Демид. Ну, знаєте... Я, ей-богу, не знаю, що сказати! Це... це... Ви неначе хочете посміятись, стать на перешкоді...

Карпо. Борони боже! Скажіть мені щиро: ви хочете робить чи так тільки розважатись досхочу?..

Демид. Робить!..

Карпо. Ну, а за роботу платять! Який же ви будете робітник і яке у вас буде зразкове хазяйство, коли ви будете робить досхочу, — це буде химера, а не праця! А от коли я вам заплачу і ви візьмете на себе обов'язок

справжнього робітника, то це привчить вас до робочої дисципліни, і після строку у вас перед очима буде ясна стежка, ви не будете себе обманювать, а певно знатимете, куди приведуть вас ваші хороші жадання...

Іван. Правда! Діло! У кожнім слові життєва правда: привикнуть до робочої дисципліни! Це не слова, тут зразу побачиш, чи ти годишся на діло... Робоча дисципліна... Важна річ! Куди б молодий чоловік свій путь не направив — скрізь робоча дисципліна pomoже стать на тверді ноги! Робоча дисципліна!.. Це слово зразу перевернуло мене... Я наймаюсь до тебе в строк до Семена. Приймаєш?

Карпо. З радістю!

Іван. Став могорич!

Карпо (*сміється*). За обідом вип'ємо: і по случаю приїзди братів, і могорич.

Іван. Ху! Неначе лантух піску лежав довго на плечах і раптом зсунувся, так легко стало! Робоча дисципліна — чудове слово! За що не візьмись, без цієї дисципліни нічого не зробиш! Ну, тепер і я чоловік — хоч і строковий!

Демид. Ну, як так, так так! Нехай буде по-вашому: стаю і я в строк!

Іван. Тільки не годуй кандьором, бо підніму бунт.

Карпо і всі сміються. Входе Явдоха, а потім Василина.

ЯВА VIII

Ті ж, Явдоха і Василина.

Явдоха. А, Демид Семенович! Я вас пізнала у вікно! Чого ж це ви так довго не заглядали до нас?

Демид. Ніколи було.

Іван. Зате ж тепер нанявся у Карпа в строк до Семена.

Явдоха. Що?

Іван. І я строковий!

Я вдоха. Та відчепіться, що ви мелете.

Входить Василина.

Бачиш? Я ж казала, що то Демид Семенович приїхав!

Демид. Доброго здоров'я!

Чоломкаються.

Скінчили?

Василина кива головою.

Поздравляю! Що ж тепер — учительницею?

Іван. В строкові краще!

Василина. Ще не знаю. А сестра ваша, Маня; що робить — на курсах?

Демид. Ні, вийшла заміж.

Іван. Натуральні женські курси!

Карпо сміється.

Василина. Коли, за кого?

Демид. Після Паски повінчалась з учителем, Александром Кручковським.

Василина. А курси? Вона ж торік збиралась їхати на курси?

Іван. Дівчина тоді кінчає всі курси, коли виходить заміж!

Василина. Та відчепись, от ще отець-базіка!

Демид. І справді, знаєте, чи до курсів, чи після курсів, а прийдеться вийти заміж, коли посвата чоловік достойний, що, мовляв, ще й до серця припадає. Так чого ж його вікладать?

Іван. В квадраті натурально! І птиці ранньою весною паруються.

Василина. А чом же ти не паруєшся?

Іван. Я ще ні чоловік, ні птиця! А строковий!

Василина. Ану тебе! Вибачайте, мені ніколи, — братів ждемо, треба допомогти мамі. *(Вийшла.)*

Я вдоха. І я принарядюсь, бо, певно, скоро приїдуть. *(Вийшла.)*

Карпо. А цікаві жінки! Покинули все і прибігли подивитись: чи Демид, чи хто другий приїхав.

Іван. А може, його тут ждали?

Демид. О! Якби то! Я б був дуже радий!

Карпо. Ну, пани мої робітники, хоч сьогодні і неділя, а поки приїдуть гості, мені треба заглянуть по хазяйству!

Демид. Ходім і ми з вами!

Іван. Слухай! Я начну свій строк з вівторка, а то приїдуть брати, хочеться побалакати.

Карпо (*сміється*). Ну-ну! А страшно? (*Сміється.*)

Демид. А що ви думаєте? Зразу будуть сміятися ваші робітники.

Карпо. З справжньої роботи не сміються!

Вийшли.

ЯВА ІХ

Виходе Явдоха з бокових дверей, з гарною хусткою в руках, і починає перед дзеркалом пов'язуватись.

Явдоха. Василина пхека на Деміда! Бреше! Як побачила його в вікно, то загорілась, як калина... Розбери дівчат. Добре було б, щоб вона за його вийшла заміж... А то учитись! Нам своїх дітей треба учить... Бідний Карпо вже затомився, все на братів та на сестру тратить.

Вбігає Василина.

Василина. Ой сестро, біда!

Явдоха (*тривожно*). Боже мій, що там сталось?

Василина. Печериці згоріли!

Явдоха. Ото! Бідна мама! Вони так хотіли догодити Михайлові, на превелику силу достали печериць, і на тобі, згоріли! А хто ж був біля печі?

Василина. Я.

Входе Тетяна.

ЯВА Х

Тетяна *(до Василини)*. А-а! Ви тут, утікли? Нашкодила і утікла!

Василина *(кидається на шию і не дає говорити)*. Мамочко, голубочко... Я завтра сама побіжу на вигін, назбираю печериць, Михайло засмажить по-вченому, і я вивчусь.

Тетяна. Ну, годі вже. Пустити! Очіпок зіб'єш з голови. *(Поправляє очіпок.)* І тобі не сором: училась, училась, вісім літ училась — і печериць не умієш засмажить! Михайло — мужчина і все уміє, а як розкаже про яку смачну страву, то аж їсти захочеться, так гарно.

Василина *(наївно сміючись)*. Мамочко! Михайло, мабуть, в університеті навчився смачно їсти і гарно печериці смажить, а я ще на курсах не була.

Тетяна *(добродушно)*. Ну, щастя твоє, що ти недавно приїхала додому, а то б я тобі печериць дала.

Василина. Ха-ха-ха! Хіба б ви мене били?

Тетяна. Атож!

Василина. Ні, мамочко! Ніколи не повірю, ви такі добренькі, та щоб били свою єдину доню!

Тетяна *(до Явдохи)*. Взяла поставила печериці без масла і без сметани на огонь, а сама сіла за книжку. Я масло біла в сінях, а Домаха пішла по воду. Чую: смердить горілими печерицями. Вбігаю — згоріли! Ні спекти, ні зварити, ні прости, ні ткати... Що ж ти умієш?

Василина. Я умію, мамочко, морожене робить.

Тетяна сміється добродушно.

Солодке-солодке! От купіть форму — я вам зроблю... Е... та що ж, у нас льоду нема!

Тетяна. Ох, треба буде учить канальську лисичку, бо хто ж тебе, таку недотепу, візьме?

Явдоха. У нас уже єсть...

Василина. Єсть, єсть! У Явдохи, мамо, єсть курчата!.. Манюні-манюні та гарнюні,— я люблю курчаток!

Тетяна. Дивитись любиш на курчаток, а як виводить, то того не тямиш.

Василина. Я навчусь, всьому навчусь, тільки перше треба поїхати на курси!

Входять Карпо, Демид і Іван.

ЯВА ХІ

Ті ж, Карпо, Демид і Іван.

Демид. Здоровенькі були, мамо! *(Цілує руку Тетяни.)*

Тетяна. Доброго здоров'я! Тільки що приїхали, саме на обід; мабуть будуща теща ще жива! Вибачайте ж, ми гостей ждемо. Ходім, дочко, ходім, Явдохо, готовити стіл.

Ідуть.

Карпо, будь ласка, достань на вечір печериць.

Карпо. Та я ж вам достав уже.

Василина. Мамочко!

Тетяна. Не годяться: зчервивіли.

Василина *(цілує матір, до Карпа)*. Старі!

Явдоха сміється.

Тетяна. Чуєте! Загуркотіло!.. Приїхали!! *(Раптом йде у двері, за нею Явдоха і Василина.)*

Карпо *(біля вікна)*. Справді приїхали!

Надворі голос Тетяни: «Діти мої! Сини мої, соколи мої!» Голос Василини весело викрикує: «І я скінчила, і я скінчила!» Карпо і

Демид йдуть у двері.

Іван. Суєта!

Завіса.

ДІЯ ДРУГА

Проста хата, світлиця. На полу багато одежі, килимків, подушок у цвітних наволоках. Великий стіл. Віденські стільці, канапка. Обідають всі. Михайло сидить на покуті, коло нього з одного боку Петро, з другого — Карпо і батько, далі з обох боків сидять Демид, Іван і Василина. Мати і Явдоха подають обід.

Я В А І

Михайло (*їсть*). Порося чудово засмажено, полковник Сорокотисячников похвалив би! Недавно я обідав у нашого директора. Подавали теж порося — куди! Ні один повар так не засмажить поросяти, як мама!.. А начинка, начинка — таїть!..

Макар. Їжте, діти, їжте та вибачайте, що все просте, хуторське!

Карпо. Дай боже повік!

Петро. О, якби нас в городі годували хуторськими харчами, добре б було!

Макар. Погано в городі годують. Я колись з тобою обідав.

Михайло. Наш директор і його брат, полковник Сорокотисячников люблять смачно поїсти... А я до кулінарії маю охоту. (*їсть*.)

Макар (*до Карпа*). До чого Михайло має охоту?

Карпо. Любе поварювать.

Макар. А!..

Михайло (*проковтнувши*). І навчив я свого директора деяким приправам, так він часто кличе мене попробувать обід по моєму рецепту. Особливо нам пачериці удаються.

Входе Явдоха і Тетяна. Одна несе макітру з варениками, а друга кисіль на емалірованім блюді. Василина хутко приймає тарілки, Явдоха ставе макітру, Тетяна — блюдо з киселем, потім достають тарілки з шафи, що тут же стоїть, і переміняють Михайлові, Петрові і Демидові. Все робиться хутко, а разом з тим йде балачка.

Тетяна. Завтра достанемо і ми печериць! Михайло, вареничків! Так, як ти любиш: запечені в свіжій маслі з сметаною. Петя, а ти? їж, сину, бач, як вимучився! Василю, внеси зливоч до киселю. Їжте, діти, їжте!

Василина встає.

Явдоха. Сиди, сиди, я сама! *(Пішла.)*

Петро. От якби таких вареників дали в кухмістерській, та ще на голодні зуби!..

Іван. Можна луснуть.

Михайло. Ха-ха-ха! В кухмістерській! І у нашого директора не дадуть! Дорого. Подумай! Свіже масло і сметана в городі!.. А вареник любе масло і сметану: ллеш, ллеш, а він вбира та й вбира в себе; зате ж як і запечеться в цій приправі — прямо безе!

Тетяна. Що ти сказав, сину?

Михайло. Безе! Поцілунок!

Іван. Добрий поцілунок! Як брусом заляже в животі, то мусиш цілувати бабу-знахарку, щоб одшептала!

Михайло. Ха-ха-ха!

Тетяна. А ти їж кисіль, коли боїшся вареників.

Іван. Чого я їх буду боятись? Ого! Нехай вони мене боятись!

Явдоха вносить молоко. Їдять, розказують, приймають, що було на столі, і виносять.

Карпо *(по паузі)*. Ну, браття! Вип'ємо ще за здоров'я батька і матері, що годували нас, одягали, учили і до розуму довели.

Всі. Будьте здорові, тато, мамо!

Карпо. Випийте ж і ви, мамо. *(Налива і дає.)* Явдохо! *(Дає.)*

Демид *(до Василини)*. Мені так приємно у вашій сім'ї, мов у рідних.

Василина. Я навіть забула, що ви чужий.

Демид. Спасибі! Слова ці для мене дуже дорогі.

Тетяна і Явдоха. Пошли боже всім щастя!

Макар (через сльози). Щоб... Щоб... ви наш рід возвеличили і прославили, щоб до генералів дослужились!..

Петро. Спасибі!

Михайло. Дослужимось! (Встає, цілує батька, матір). От тепер би кофейку та гавану!

Тетяна (до Карпа). А ти, сину, і забув кофію купить?

Карпо. Забув!

Макар (до Карпа). А гавану?

Карпо. То дорога цигарка, тату.

Макар. А-а!

Іван (до Михайла). А ти кури в коли-небудь гавану?

Михайло. Курив! А ти?

Іван. Цілу сотню мав. Не люблю, роздав.

Михайло. Невже!

Макар. Та бреше він; де б він достав, як воно дороге?

Іван. От ви вже, тату, не вірите, що я кури в добрі цигарки. Не забувайте, що я старший писар!.. Як наші поверталися з Китаю через Одесу, так мені привіз гостинця мій приятель.

Петро. А чом ти не поїхав у Китай? Побачив би світу!

Іван. Не захотів.

Михайло. Чого так? Грошей би привіз.

Іван. Я не люблю чужого.

Макар. Він любе спать.

Іван. Хто спить, той не грішить.

Михайло. І то правда. Заспівать би. А-а! Іван! Зацвіри, брат, цвіркуном! Після такого обіду приємно посміятись і згадать дитячі літа.

Петро. Ні, свисни соловейком!

Іван. Забув уже усі штуки.

Михайло. Невже забув? Жаль!

Іван. Давня річ!

Петро. А як з театра виводили за те, що цвіркуном кричав, забув?

Карпо (сміється). Про це недавно згадували.

Іван. Ні, я цього не забув і не забуду... А от мені цікаво: чи ви з Михайлом пам'ятаєте, як вас обох виводили з церкви за уха?

Михайло. Коли?

Тетяна. Бог зна що вигадав!.. Ніколи я не повірю, щоб Михайла або Петра виводили з церкви, та ще за уха!

Іван *(сміється)*. От же, ей-богу, виводили!

Тетяна. Не вірю!

Макар. Вигадки!

Іван. Він же, тату, тоді не був учителем, а дитиною. Петро, невже і ти забув?

Петро *(сміється)*. А виводили.

Михайло. Чортзна-що!.. Може, Петра і виводили, тільки не мене.

Петро. Обох вивели! Пам'ятаєш, ми були раз на страсті, я тобі показав трубочиста, що стояв у церкві, як з кагли виліз. Ти розсміявся, ухопив себе за носа, щоб не вибухнув сміх, та надувся, рука сприснула з носа, і ти кикнув на всю церкву, а я й собі!.. Де не взявся кучерявий сторож, пам'ятаєш?

Іван. Живжа бривжа, собача каривжа, ашина радава, кошки, ножки, собачі торошки! *(Сміється.)*

Михайло. Дурацькі слова!

Петро. Ха-ха-ха! І видумують! Так цей самий, кучерявий, взяв нас одного і другого за уха і так, як пару бичків, співаючи разом з хором «Разбойника», вивів із церкви!

Михайло. Нічого подібного... Нарешті, це зовсім лишні згадки. Охота! Мама може пригадать ще й не такі випадки, коли ми спали в колісці... Зовсім лишне!..

Макар. А все Іван!

Тетяна. Може б, ти заснув, сину?

Михайло. Ні, посидю з вами: мені дуже приємно побесідувать з своїми, бог його знає, коли побачимось, а я думаю завтра їхать.

Макар. Як?

Тетяна. Що ти? Оце вигадав! Два годи не бачились, а на третій увійшов в хату, поздоровкався і назад... Ми ж на тебе ще не надивилися.

Макар. Посидь, сину, з нами!

Михайло. Я рад душею... Я б сидів біля вас, може, все життя, якби не так склались мої діла...

Карпо. Які там у тебе діла. Екзамени покінчив — і гуляй до августа.

Михайло. Другі діла. Як будете знать причину, то ви й самі скажете: їдь, сину!.. Я б просив, щоб тут zostались тільки тато, мама, Карпо і Явдоха.

Явдоха. Вибачайте, мені треба навідатись до дітей.
(Пішла.)

Іван. А ми ходім усі в леваду, там поляжемо під великою старою вербою, поспіваєм. Я люблю цю вербу: вона давня-давня і так нахилилася до води, мов вітається з нею, а як зашумить своїм листом — наче шепче воді любовні речі.

Петро. Ого! Та ти поет!

Михайло. Через півгодини приходьте сюди та заспіваємо; я вже давно чув спів.

Василина. Гаразд.

Ідуть.

(До Демид.) Ви торік гарно співали.

Демид. І тепер співаю і на скрипці граю. Василина. А заграєте на скрипці? Демид. Я буду у вас довго, то ще й надоїм. Карпо. Ніколи йому буде грати. Василина. Ау неділю!

Карпо. Хіба.

Вийшли.

ЯВА II

Михайло, Карпо, Макар і Тетяна.

Михайло. У вас, мамо, неначе сльози на очах! Чого це? Заспокойтесь. *(Цілує її.)*

Тетяна. І від радощів сину, і від печалі, що хутко так від'їздиш... Тільки один Карпо з онуками, спасибі, біля нас!

Михайло. Бачите, мамо, от у Карпа єсть діти, онуки ваші, і ви радієте... І я хочу, щоб і у мене були діти... Треба мені женитися... А через те я повинен зараз вас покинуть, бо у мене є молода, і треба її навідать.

Тетяна. Молода є? Ти хочеш женитись? Слава богу!

Макар. Нехай бог благословить!

Тетяна. І пошле тобі щастя! *(Цілує його.)* А хто ж твоя дівчина, сину? Де вона, сину? Чия вона, якого роду?

Михайло. Дівчина гарна, інтелігентна, скінчила Смольний інститут з шифром.

Тетяна *(утираючи сльози)*. Господи! Господи!.. Які є дівчата!

Макар. З шифром? Що ж то, сину?

Михайло. Особий знак достоїнства.

Макар. Достойна, виходить! Дай господи, дай господи!

Михайло. Дочка полковника — Наталія Сороко-тисячникова.

Макар. І придане добре.

Карпо. Це, тату, прізвіще таке.

Макар. А!.. Ну, знаєш, воно недаремно таке прізвіще — Сорокатисячні! Мабуть, багата?..

Михайло. Я не знаю, тату.

Макар. А чом же не розпитав? Розпитай, сину!.. Там хоч вона і достойна, а все, знаєш, придане не вадить! Ти ж не абихто — скоро сам генералом будеш!

Михайло. Вона одна дочка, що є — то її.

Макар. Ага! Одна? Ну, це добре. Вже як одна, то, звісно, все їй достанеться.

Тетяна. Чорнява, сину?

Михайло. Чорнява, мамо, а очі сині: як намальована!
Тетяна. То ти ж її привезеш до нас, покажеш?
А може б, ми з старим поїхали на оглядини: так годиться.
Вони б нас побачили, а ми їх...

Михайло. Далеко це, мамо! Вони тепер за кордоном,
на Рів'єрі... Батько її лічить очі,— бояться, щоб не осліп.

Тетяна. Ото, нехай бог бороне!

Карпо. Так ти аж туди поїдеш?

Михайло. Треба їхати. Не можна інакше. Ми уму-
вилися з Наталею Петровою там побачитись... Тепер
розумієш: не поїхати, вийде — фе! — хамство! А по-
їхати — грошей треба! У мене є небагато, я зберіг,
скільки міг... А вернувшись, треба мешкання гарне,
повара... Хоч на перше время; знаєш — рідня: наш
директор — дядько, та й батько — полковник!.. Потім
можна буде перевести на демократичну ногу, а зразу...
Та воно і для кар'єри... теж... Ти все розумієш, що там
тобі розказувать...

Карпо. Та я одно розумію, що тобі грошей треба.

Михайло (*првів пальцем по горлу*). До зарізу!

Макар. Хіба не можна, сину, тут їх подождать? Навіщо
терять гроші по чужих краях?

Михайло. Не приходитьсья: слово дав, що приїду, і
вони там ждуть! Як же так? Скажуть: хвастун, мужик,
бідняк і... розумієте... справді вийде по-свинськи...

Тетяна. Напиши, що грошей нема.

Михайло. Ну, мамо!.. Більше на мене теряли — по-
можіть востанне: дайте п'ятсот рублів!

Макар і Тетяна дивляться на Карпа, Карпо тре голову і розводить
руками.

Брат! Карпо! Ти достойніший із людей! Порятуй!

Карпо. Де ж я їх візьму? Мені на уборку трави і хліба
треба немало, та ще ж, певно, і Петро, і Іван, і Василина
попросять... Я не знаю, що робить!

Михайло. Виручай! Послідній раз!.. Тату! Мамо!
(Цілує то одного, то другого.)

Макар (до Карпа). Може, позичить у Кравченка; він дітей не учив, то в нього гроші є.

Карпо. Та є то є, так треба процента великого за-
платить; знаєте, який Кравченко?

Тетяна. Що ж маєш робить...

Карпо. Ваша воля... Як ви согласні, то я поїду до
Кравченка.

Макар. А що ж робить, коли треба.

Михайло (обніма Карпа). Голубчик! Я сам почуваю,
як тобі важко тягтись! У мене серце болить, що ми так
тебе виснажаєм, але що ж робить? Будь я простий зов-
сім, неосвічений чоловік — цього б не було; а раз, брат,
вліз в цю шкуру — тягнись за другими!.. При тому, зна-
єш, директор — дядько, батько — полковник, і знову —
Рів'єра... Це знаменитий курорт, там можна зустрітись
і познайомитись навіть з міністрами і... і... одно слово:
раз на Рів'єрі, то, виходить, чоловік багатий... і... і... не
абихто! Розумієш? В душі я демократія всі ці-забобони
ненавидю, я рад був би помінятись з тобою... З кожним
селянином... І жить тихо, мирно, серед нашої благодат-
ної природи, без всяких витребеньок. Не можна! Течія
несе в велике море...

Макар. Ох, несе!!

Тетяна. Чого ж воно несе?

Макар. Так говориться...

Карпо. Попробую. Я, тату, візьму у Кравченка, якщо
позичить, тисячу; бо як не стане на всі видатки, то зно-
ву бігать...

Макар. А так! Урожай хороший, якось викрутимось.

Карпо вийшов.

Тетяна. Поможи тобі боже!

Михайло. Тату, мамо! Я... я... не знаю, як вам дя-
кувать за цю поміч! Розумієте? Обіщав знатній баришні
приїхать... І не поїхать — хоть кулю в лоб!

Тетяна. Захисти тебе цариця небесна! Навіщо все те добро, що ми маємо, здалося, коли через п'ятсот карбованців прийшлося би убить себе... Цур йому! Не говори так... А коли ж, сину, весілля? Ти зарані дай нам звістку, щоб ми приготувались. Треба ж весілля одбутись гучно, щоб усі знали і бачили, на кому ти женився.

Михайло. У нас, мамочко, ніякого весілля не буде! Тепер не-така мода, що колись була, особливо серед знатних людей, де я беру собі жінку.

Макар. Як, нема весілля?

Михайло. Нема.

Тетяна. І не вінчаються?

Михайло. Ні, вінчаються! Тільки після вінця молодий і молода зараз на поїзд і поїхали там куди на неділю чи й на місяць.

Макар. Он як! Все не так, як у людей...

Тетяна. То це ми не погуляємо і на твоїм весіллі? І невістки не побачимо?

Михайло. Як можна? Я потім зберусь і приїду до вас, або ви приїдете до мене, та й побачимось...

Тетяна. Дивно якимось! Не знаю, що й сказати! Може, воно й добро, а тільки щось у мене до такої моди серце не лежить. Весілля в дорозі, на поїзді! Ні людей, ні музик — це не весілля!

Макар. Пам'ятаєш, стара, як ми весілля справляли?

Тетяна. Два тижні. Покійний тато аж заслабли.

Макар. Людей, як комашні; гвалт, співи, музика тне; спершу молодь, а потім старі такі танці затинали, що землі в коліно вибили на подвір'ї. Згадав і наче помолодшав сам. *(Цілує Тетяну.)*

Тетяна *(сміючись)*. Отакої! Мало не сорок літ, як побрались, а він цілуватись!

Михайло. Ха-ха-ха! Так ми справимо знову ваше золоте весілля *(Позіхає.)*

Тетяна. Може б, одпочив, сину? Там у Явдохи гарно, ані мушки, і холодок.

Михайло. Ні, мамо, вже нерано, скоро й вечір.

Входе Терешко.

ЯВА III

Ті ж і Терешко.

Терешко. Здорові були! З неділею, сестро!

Тетяна. О, брат Терешко.

Цілюються.

Де ти взявся?

Терешко. Навмисне приїхав. Здоров, Макарю!

Цілюються.

Чув ще позавчора, що приїдуть учені племенники, взяв свого Матюшу та й поїхав, щоб побачитись! А це ж, певно, Михайло?

Михайло. Я, дядюшка!

Терешко. Пан, справжній пан, страшно і підступать! Поцілуємося, чи що?

Михайло. Аякже! Я для вас не пан.

Цілюються.

Терешко. І пахне паном, їй-богу! Вуси пахнуть наче мнятою чи любистком.

Михайло. Ха-ха-ха!

Терешко. Гарний! А мундир — бач який!.. Ну, вже і я своїх меншеньких учу, може, і мені бог пошле щастя діждатись такого пана! Матюша перейшов у перший клас! Бідовий! Там, брат, чита, заслухатись! Оце недавно читав у чайнім домі трезвості, та так йому плескали, що ой-ой! У нас село величезне, так трезвість театр поставила, і самі наші парубки і чоловіки, які помолодчі, роблять представлення. Все іде за приводом нашого писаря: він перше служив у театрі, а тепер писарем, так зна це діло. Скоро все містечко буде представлять!.. І нічого, розважають; оце зимою підеш — ніч довга, а

там і не оглянешся: трохи послухаєш, трохи поспиш, диви — і півні заспівали!

Михайло. Це добре, дуже добре, що в селі є театр,— корисна розвага!

Терешко. Одно погано, що менше стали прясти і ткать: як представлення, то вже і ткач, і пряхи там!

Макар (*сміється*). Прядуть!.. Туди нашого Івана недостає...

Терешко. Вернувся? І що ж, дослужився до якого чина?

Макар. Старший писар.

Терешко. Слава богу і за це! Все ж не простий мужик. Писар, брат, тепер важна птиця. От забалакався, а коні стоять нерозпряжені і Матюша сидить на возі. Я зараз. (*Іде.*)

Макар. Стривай, я звелю, щоб робітники розпрягли, а Матюша нехай іде в хату! (*Виходить.*)

Тетяна. А я вам дам пообідать.

Терешко. Спасибі, сестро! Я такий, що й сам би сказав, якби їсти хотів. Ми з Матюшею у Балабанівці, у мого кума, добре пообідали. Коней попас і пообідав! (*Виходить.*)

ЯВА ІV

Тетяна і Михайло.

Тетяна. Що ж би я своїй невістці подарувала? Так все наскоро, що й не придумаєш; та я, сину, і не знаю, що можна подарувати знатній та ще багатій панночці?

Михайло. Краще, мамо, нічого. Бо подарунок треба зробити не менше як в сто карбованців, а де ви їх візьмете, коли і мені треба дати, і тому, і другому... Нехай уже колись те зробите, як менше буде розходу.

Тетяна. Ні, сину, не можна так. Мені покійний батько Макарів, ваш дід, як я ішла під вінець, подарував самими червінцями сто карбованців. Так вони і лежать

у мене; то я тобі, сину, віддам, а ти від мене подаруєш їх своїй... як її звать?

Михайло. Наташа... Наталка!

Тетяна. Еге, еге, Наташі! Подаруєш їй, щоб вона знала, яка у тебе приязна мати; хоч і проста, а обіход, мовляв, знає.

Михайло (*цілує в обидві руки*). Спасибі, мамочко! Це мені дуже приємно, і Наташа буде он як рада.

ЯВА V

Ті ж, Макар, Терешко і Матюша.

Терешко (*тягне за руку Матюшу*). Та не соромся! Іди, іди, Матюша! Що ж, що він губернський учитель? Нічого! А все-таки двоюрідний брат тобі. (*Введе.*) От глянь! Бач, який мундир? Такий і в тебе буде. Будеш учитись — будеш паном! Тільки не цурайся, сукин син, батька. Ну, здоровкайся!

Матюша незграбно, по-дитячому, спершу одводить, а потім приставля праву ногу до лівої. Михайло цілується з ним.

Уштивий, поштивий — вже й воно на щось закандзюбилось: бач, як ногу приставив... Сказано — наука! Одно мені боязко: отак учиш, учиш сучої пари дітей з посліднього, а потім, дивись, вийде такий супис, як Білоконенко! Ти знаєш, Макаре, Білоконя?

Макар. Сидора?

Терешко. Еге! Син його тепер, брат, у війську, ротмістер, шкадром командує! Не абищо, а все ж таки син! Білоконь же на нього скільки потратив! Одного коня купив за триста рублів. І що ж би ти думав? Поїхав старий до нього аж у Варшаву, так що ж? Він його, супостат, не приняв! Були гості, охвицери, так аж поки не розійшлись гості, старий сидів на кухні з денщиками? А? Ну, вже б я не подивився, що він ротмістер!

Михайло. Скотина!

Терешко. Атож! Твар нечувствевна! Посоромився батька прийняти при всіх, а? Ти мені, вилупок, гляди! Я, брат, сердитий і палений! Я не Білоконь! Вернувся додому і давай хлипать, що син дуже запанів. Кислиця дурна! Я б його при всіх охвицерах... Нехай би тільки одважився зневажити мене! Хто тебе родив?. Я! Хто тебе вивчив? Я! Хто тебе ротмістером зробив? Я! Та за чуба, та в морду! Отак їх треба учить, щоб проти роду носа не драли! Чуєш?

Михайло. Хто соромиться простоти свого батька чи матері, простоти свого роду — такого не варт і чоловіком назвати!..

Терешко. Чуєш? Бач, он мундир який; губернський учитель — це тобі не яка-небудь свиня, а поштивий до батька, до неньки! Гляди мені!

Матюша. І я буду поштивий, от побачите!

Терешко (ніжно). Ах ти, каналія! Та я знаю, що ти гарний хлопчина; це так говориться, що бач, які є виродки!.. А як він читає? Чудово! Ану, прочитай, Матюша, напам'ять «Гуси»!

Матюша. Та я зіб'юся!

Терешко. Ну, ну, сміливо!

Вбіга Василина.

ЯВА VI

Ті ж і Василина, а потім Іван, Петро і Демид.

Василина (до Михайла). Можна?

Михайло. Ідіть, ідіть!

Терешко. Перебили.

Василина. От якби ти, Михайло, почув, як наш Іван співає. (Побачила Терешку.) Здається, дядько Терешко.

Терешко. Уже й здається! Та він же, він, не який лисий чорт! Бач, як виросла за рік! Дівка, хоч сьогодні заміж! (Цілується.) Діждала, сестро?..

Тетяна. Слава богу! (*Утира сльози.*)

Терешко. Чого ж плакати? Танцюй, радій! Ех, ти!
А це мій Матюшка, Василю.

Матюша так само ногу приставляє і цілується з Василюю.

Це твоя сестра, двоюрідна сестра. Бач, яка панянка вийшла, а все через те, що вчилась. Ну, читай же «Гуси».

Входє Іван, Демид і Петро.

Помішали змову!

ЯВА VII

Ті ж, Іван, Демид і Петро.

Всі. А! Дядько Терешко! (*Цілюються.*)

Терешко (*показує на Демиду*). А це ж чий? Може...
(*Підморгує до Василюни.*) Га? Ха-ха-ха!

Демид. Та ви мене знаєте, учитель Демид.

Терешко. Паньків?

Демид. Еге!

Терешко. Знаю, знаю. Здоров будь. (*Цілується.*) Ай, бравий козарлюга! Може, неправда, Василю?

Василюна соромиться і ховається за спину матері.

Отак! То й учені соромливі, а я думав, що тільки наші дівки раків печуть. Ну, ну, не буду. Що ж, Іване, добра московська каша?

Іван. Добра, дядьку, тільки дома краща.

Терешко. А звісно! (*Цілується з Петром.*) Прокурор, чи хто ти будеш?

Петро. Ще не знаю, ще тільки поїду на службу.

Макар. Кандидат прав.

Терешко. Еге, еге, розумію... Я й сам, брат, кандидат на старшину, а ти, виходить, кандидат на прокурора!

Макар. Всі права має!

Михайло. Ну, заспівайте що-небудь! Я так люблю українські пісні!.. І я підтягну.

Терешко. І я люблю! У нас у трезвості чудово співають по-нотному! Писар наш ловко ноту знає, ну і муштрує.

Петро. Іване, заспівай! Чудово співає!..

Василина. Співай, Іване!

Іван. Підтягуйте, то й я буду.

Василина. Сам, сам!

Іван. Гуртом краще.

Терешко. Гуртом.

Всі співають. Іван виділяється, або заспівує, або співає соло, якщо актор має голос. Пісня: «Ой що ж бо то та й за ворон, що по морю крякає» і т. д. Михайло стоїть проти Івана. По скінченню пісні

Михайло починає аплодувати. Терешко теж, Матюша за ним.

Так і у нас у трезвості ляпають; і Матюші теж ляпали. Матюша! Катай «Гуси»!

Михайло. Ну, брат Іван, ти талант. Колись ти дражнив соловейка, а тепер сам, як соловейко, співаєш. І скажи на милість, де в тебе голос взявся?

Іван. Який там голос?

Михайло. Талант, талант!

Іван. То так здається: хата мала — і голос великий! Талант — це видумка. Нема кращих — ти будеш гарний. Я у салдатському театрі грав, так все офіцерство в один голос кричало: талант, талант! Само собою, що я краще грав від наших москаликів,— ну і талант. І так все на світі.

Михайло. Ні, знаєш, як там не говори, а талант зразу видно. Серед усіх чуєш... Тепло голосу... Якась... така... як би сказати?.. Іскра! Щиро раю тобі на сцену.

Іван. Боюся!

Макар. Здавна комедіянщик — і боїшся?

Тетяна. Вже коли Михайло каже, то він зна.

Терешко. А зна, то він послухає мого Матюшу...

Петро. І чого б я боявся?

Іван. Нема певності! А що, як сяду не в свої сани? А театр засмоктує чоловіка, і що саме гірше, що в цім ділі пишно буяє самопевність, нахабність, і чоловік те-ряє самокритику! Кому завгодно можна доказати, що він помиляється і погано робить свою роботу, актьорові ж і письменникові ніколи не докажеш, що вони не ма-ють талану, а через те так багато поганеньких актьорів і письменників.

Терешко. Іменно! Свята правда: нікому нічого не докажеш! От у нас там, у трезвості, читав мій Матюша «Гуси», а Крутьків Оксент читав, дай бог пам'ять... Матюша, що Оксент читав?

Матюша. «Сиву кобилу».

Терешко. Еге, еге! «Сиву кобилу». Так одні кажуть, що Матюша краще, а другі, що Оксент. Я вже мало не бився з старим Крутьком! Виходить, що хоч гово-ри — не докажеш! От ви самі почувете, як Матюша чи-тає. Матюша...

Іван. Отак і наші салдатики: ходить не уміють по сцені, а тільки через те смішно грають, що дуже пога-но; тим часом після двох-трьох разів і вони лічать себе артистами і маріють поступити в актьори! Це великий самообман, і Кожний чоловік легко йому піддається!

Михайло. Я ніяк не ждав почути від тебе такі мис-лі. Хвала, хвала! Видко, що ти немало працював над собою, над самоосвітою. Після цього я з глибокою пев-ністю скажу, що ти, Іван,— талант! Самий страх твій перед ділом, до якого ти, можна сказати, родився,— свідчить про твій талант. Іди на сцену! Благословляю! Повір мені, що ти талант...

Макар. Недарма ж з театру виводили і вигнали за театр з гімназії.

Терешко (*хутко виводє Матюшу на середину, ха-паючись, щоб хто не став на перешкодї*). Ну, Матюша, катай «Гуси», покажи себе! Слухайте!

Матюша (*кланяється, як і перші рази*). «Гуси».

Михайло *(поправляє по-великоруськи)*. «Гусі».
Матюша. «Гуси»!

Предлинной хворостиной
Мужик гусей гнав в город продавать.

Михайло поправляє по-великоруськи.

Терешко. Не перебивай-бо, слухай, він же так точнісінько каже, як і ти. Катай далі.

Матюша. Збився!

Терешко. От бач! Починай зразу. Не перебивай!

Матюша *(чита «Гуси» до половини і вимовляє великоруські слова по-малоруськи, без фарсу, не підкреслюючи, а як можна натурально. На половині стає)*.
Забув!

Терешко. Збили! Нічого, і так гарно. *(Цілує Матюшу в голову.)* Талан! Хіба я не бачу? А кругом заздять і кажуть: Оксент краще! Ну, як тобі здається?

Михайло. Добре, тільки акцент...

Терешко. Оксент, Оксент! І ти: Оксент! Хто тобі казав? Та нехай Оксент тричі умиється, а проти Матюші не вийде!

Михайло. Я не чув Оксента...

Терешко. Так коли не чув, то й не говори, а то і ти Оксента приплів!

Іван, Петро, Демид тихо сміються.

Михайло *(сміється)*. Та воно так... Крім того, дядьку, я вам ще скажу, що Матюшу рано пускати на сцену: це псує дітей.

Терешко. Отакої! Всі будуть славить своїх дітей, всі будуть у трезвості представлять, а мій Матюша повинен задніх пасти? Ні, брат, ми штурмом візьмемо! Всі представляють — і Матюша буде представлять! Він талант — сам писар казав!

Входе Карпо.

ЯВА VIII

Ті ж і Карпо.

Михайло. Ну що?

Карпо. Достав!

Михайло (*цілує його міцно*). Спасибі! А коли поїзд одходить на Одесу?

Терешко. Здоров, Карпе!

Карпо. Доброго здоров'я, дядюшка. (*Поцілувався.*)
Ти питаєш — поїзд? Стривай! (*Пригадує.*)

Терешко. Жаль, що ти опізнився, не чув, як Матюша читав «Гуси».

Карпо. То він мені потім прочитає... Поїзд одходить увечері у восьмій годині, а удень — у першій!

Михайло (*дивиться на часи*). Ще рано, я можу поспіть на вечірній поїзд, тут недалеко.

Тетяна. Ой, не пустю сьогодні, нізащо в світі! Бійся бога! Я не успіла надивитись на тебе, наслухатись твого голосу, а ти зараз од'їздить. Може, і ти, Петя, сьогодні поїдеш? І ти, Іване? Може, і Карпо нас покине на старість літ!..

Михайло. Ну, заспокойтесь, мамо, я вже зостанусь до завтрього.

Тетяна. І завтра не пустю!

Терешко. Годі тобі, сестро! Хіба не знаєш: квочка потрібна курчатам, поки малі, а побільшають, то як вона ні квочке, курчата біжать вже не до неї, а туди, де їм більше подобається!

Макар. Заспокойся, стара! Буде з нас Карпа; слава богу, що хоч він біля нас! Помремо, то буде кому очі закрить, а цих всіх — несила удержать при собі! Не на те ми їх учили!

Терешко. Чуєш, вилупок, як мати та батько побиваються за дітьми? Слухай же і на вуса мотай!

Матюша. У мене нема ще вусів.

Терешко. Ах ти, каналія. (*Цілує в голову.*) Талан!
Ще виростуть і вуси.

Тетяна (*схилившись на Михайла*). Росли ви, то ми вас не бачили, і вирости, знатними людьми поробилися — та й кидаєте нас самих, старих, немощних! Як у цій пісні співається: «Ми повиростаємо та й розійдемося...» (*Плаче.*)

Михайло біля неї, її утішає.

Демид, Іван, Петро і Василина (*співають*).

Ой не журись, нене, не журися нами!
Як повиростаєм, розійдемося сами.

В цім місці Терешко бере Карпа і Матюшу за руку і веде на перед кону. Коли пісня іде далі: «Буде нас, мати, по горах, по долинах, а й буде нас, нене...» — в цей мент мати плаче дужче, пісня лунає далі, а Матюша чита «Гуси»: «Предлинною хворостиною...», поки не опуститься завіса.

Терешко (*цілує Матюшу в голову*). Талан!

Завіса.

ДІЯ ТРЕТЯ

У батьків в хаті.

ЯВА I

Тетяна, Василина і Явдоха. Тетяна плаче.

Василина (*біля неї, по паузі*). Не плачте, мамочко, не плачте, рідна! Я вже вас не покину, я не поїду більше вчитись, я буду з вами жить, вам помагать, я за цей час уже привчилась до хазяйства, і воно мене не так лякає, як перше.

Явдоха. От і гаразд, от і розумно, а то одно товчеш: поїду та й поїду на якісь там курси...

В а с и л и н а . Мамо, не плачте ж! Сказала, що зостаюсь при вас, то вже зостаюсь.

Т е т я н а (*втира очі*). Дорога моя! Ти ж у мене одна; ми достатки маємо, чого тобі тинятись, кидать нас, старих? А бог пошле пару, збудуємо тобі хорошу хату; не схочеш з Карпом укупі вести хазяйство, ми справимо вам власне, дамо землі; ти принаймні старість нашу доглянеш, очі нам закриєш, а то сини, бач, розвіялись скрізь та й забули за нас; один Карпо сидить на ґрунті, та й того рідко бачу, бо його діло не хатнє.

Я в д о х а . Ми вже вас не покинемо, доглянемо і вас, мамо, і тата.

Т е т я н а (*цілує Явдоху*). Невісточко моя золота, розумного батька ти дитина; я тебе шаную он як! Я з тобою, як з рідною дочкою, увесь час живу... А сини відцурались: Михайло оженився, Петро оженився — та й на весіллі не була, і невісток не бачила, байдуже їм, що мати тут вбивається, як чайка при дорозі, упадає за дітками, що розлізлись по степу широкім, та ночами темними квилить, та постіль дрібними умиває. Їм там скрізь весело, вони молоді, звили свої гнізда, вони в чинах, в почоті, а що ж нам зосталося на старість літ? Тільки й радощів, що тішить око, дивлячись на щастя дітей, а дітей нема,— діти розбіглися, забули!..

Я в д о х а . Та не вбивайтеся, мамо! Ще і Михайло, і Петро приїдуть, ще побачите і невісток своїх, пань знатних.

Т е т я н а . Ох, дочко, чує моє серце, що вони чужі нам будуть: ми прості, а вони пани! Коли б хоч зятя доброго господь послав! Який би він не був, хоч би учений-преучений, то він буде добріший до тещі, що вигодувала йому жінку гарну, та й дочка більш має впливу на зятя, аніж син на невістку! Зяті давно б вже послушали своїх жінок і приїхали б провідать жінчиних отця, пеньку стареньку; а невістки свекрух не люблять і, певно, не

хотять їхать до нас, та й синів не пускають. Петро тут недалеко оженився, у Полтаві, а й чутки нема!

Василина. Ну, я Петрові не дивуюсь: одно — недавно оженився, а друге — він смирний, як овечка!

Явдоха. Як баранчик, скажи!

Тетяна. Не шпеть його, моя дитино: мені жаль Петра, він і справді смирний, а вона, може, не пускає...

Василина. А Михайло?

Тетяна. На кого, на кого, а що на Михайла, то не надіялась ніколи, щоб його так посіла жінка, що й з дому не пускає, з родом-родиною побачитись...

Явдоха. Учені, а серця не мають!..

Тетяна. Ні, ні!.. Не кажи так! Вони б он як, та жінки!..

Чуть голос Карпа: «Демиде, ходім у хату».

Сюди йде Карпо і Демид. Карпо не любе, що я вбиваюсь так за Михайлом і Петром. Ходімо до тебе, Явдохо, там ще побалакаєм, не будем їм тут заважати. Ох, цей Демид був би мені любим зятем: і поштивий, і хазяїновитий.

Явдоха. Розумний, учений і сильно працьовитий.

Василина. Та цитьте, ось вони вже в сінях.

Явдоха. А ти б, Василю, пішла за Демидом?

Василина. От, ей-богу!.. Ще почують.

Явдоха. Де там почують! Вони на подвір'ї... Слухай, не крути-бо хвостиком, як лисичка. Бач, мати б хотіла такого зятя, як Демид... Невже між вами не було ніякої розмови?

Василина. Авжеж що не було.

Явдоха. Не повірю. Він очей з тебе не зводить.

Входить Демид і Карпо.

ЯВА II

Ті ж, Демид і Карпо.

Демид. Добридень, мамо! З Покровою будьте здорові! (Цілує її у руку.) Ви не дивуйтеся, що я вас кличу

мамою, бо інакше не приходиться сказати! Я тут прожив чотири місяці, як у рідних.

Тетяна. І я тебе люблю, Демиде, ти гарний і добрий парубок! Ходімо, діти!

Карпо. А з нами ж чом не хочете посидіть?

Явдоха. Та у нас діло бабське, а у вас мужчинське!

Карпо. Хіба!

Вийшли.

Демид. Ну от, сьогодні і строк мій закінчився!

Карпо. Ще вчора.

Демид. Скажіть мені, Карпо Макарович, як вам за час увесь мого тут пробування подобалася моя праця?

Карпо. Не тільки мені, але і батькові, і матері і ви, і Іван здавалися дивовижними робітниками! Вірить не хотілось, що це працюють непривичні люде! Тепер ви сміливо можете вести самі мале своє хазяйство, і знанням, і працею служить зразком не тільки школярам, але і їх батькам!

Демид. Ну, слава богу, коли так! Зараз буду писать проект свій у земство про зразкове хазяйство при школі, а тим часом почну заводитись...

Карпо. Тільки хазяйку треба добру.

Демид. Та я собі наглядів, тільки не знаю, чи піде.

Карпо. Ха-ха-ха! «Не знаю, чи піде»!.. От тобі й парубок!

Демид. Та парубок, здається, не з послідніх, але трапляється частенько, а може, і найбільше, що нам подобається той, кому не до вподоби ми!

Карпо. Бува! І ще гірше бува: нам треба вола, а подобається кінь, і ми купуємо коня! Тоді один в ярмі опиниться, другий же буде басувать на добрій паші... Так трапляється найбільш з панами... А як ти його спряжеш коня з волем? І Библия нам таку супрягу забороняє. (Сміється.) Стережіться, щоб з вами так не трапилось.

Демид. А що б сказали ви, якби я вас спитав: чи до пари мені буде ваша сестра, Василина?

Карпо. О... Це вам скоріше знать... А любить вона вас?

Демид. Не знаю, бо я ще не питав.

Карпо. От тобі й маєш! Так ви попереду спитайте!

Демид. А віддадуть?

Карпо. Ех, ви — лемішка, лемішка!

Демид. Я, знаєте, чоловік бідний...

Карпо. Та хороший, розумний!

Демид. Спасибі!

Карпо. Богові дякуйте за це! А на мою думку, коли дівчина кохає щиро, то буде все робити так, як хоче чоловік; у сім'ї ж аби згода — то вже й до пари!

Демид. Багато разів вже можна було признаться, побалакать, та я боявся...

Входе Терешко, Сергій і Тарас.

ЯВА III

Ті ж, Терешко, Сергій і Тарас Гупаленки.

Терешко. А що? Еге, не ждав? Доброго здоров'я, з празником!

Сергій. З Покровою — само собою!

Карпо. Спасибі! Будьте й ви здорові з празником! Сідайте!

Терешко. А мати, батько, Василина дома?

Карпо. Мати і Василина дома, а батько сьогодні раненько поїхали в город з Іваном.

Сергій. Так.

Терешко. А ти знаєш, хто це?

Карпо. Ба! Не знаю.

Терешко. Сергія Гупаленка не знаєш?

Карпо. Не знає, а фамилія відома! Перші хазяїни на всю околицю, тисячу десятин посідають, як же не знать?

Терешко. А цей козарлюга — його небіж, Тарас Гупаленко!

Тарас (*весь час самопевний тон має*). Із Петербурху. Унтер-офіцер конногвардійського полка в запасі. (*Подає руку Карпові.*)

Карпо. Вернулись на хазяйство?

Сергій. Само собою.

Тарас. Не хотів вертатися — мені і в Петербурзі було добре, та отець і мати просили.

Терешко. А чого ми приїхали, так я тобі зараз скажу: оцей самий козарлюга (*показує на Тараса*) хоче сватать Василицю.

Демид (*схоплюється. Шукає шапки*). Чи я в шапці сюди прийшов, чи без шапки?

Карпо (*усміхаючись*). Не примітив.

Демид. Мабуть, у вас зосталась. (*Хутко вийшов.*)

ЯВА ІV

Ті ж, без Деміда.

Терешко (*показує на шапку Демидову*). Оце ж, мабуть, його шапка! Ха-ха! Чого це він зашамотався так, неначе перелякався?

Карпо (*усміхаючись*). Не знаю.

Терешко. Щось він давно тут треться, чи не дума теж сватать Василицю? Га?

Карпо. Може, то його діло!

Терешко. Чуєш, Тарасе? Не піддайся!

Тарас. А як пробувши п'ять літ в столиці Петербурзі — ми соперників не боїмося і за себе встоїмо!

Сергій. Само собою.

Карпо. Давно вернулись додому?

Тарас. Мені здається, більше года, а на провірку виходе — всього три неділі. Ха-ха-ха! Життя в столиці Петербурзі і прирівнять до вашого не можна!.. Там всі мають, знаєте, модність і формальність, а тут? (*Вийма і*

дивиться на золоті часи.) Одно слово — хахландія! Ні з ким кумпанію водить...

Сергій. Само собою.

Терешко. Ну, брат, не кажи! То ти ще не придивився! У нас у Лубнях теж учених багато: і прокурор, і ісправник, і директор гімназії, і архітектор, і... багато людей достойних. Якої ж тобі ще кумпанії?

Тарас. «Лубні від нас недалеко... Та й Лубні ваші — не столиця. Нема, як столиця — Петербурх: опера, цирк, своя братія живе в казармі, як у розкішному палаці... Весело! Не те що у вас, в хахландії! Ха-ха-ха!

Карпо. До Лубень справді далеко, а там біля вас близенько земський начальник живе; він петербурхський.

Тарас. Ага! Та все не було случаю; а тепер прийдеться завести знакомство... Знаєте, дядюшка Сергій, Кулішові воли геть-чисто пообтирала наші скирти сіна... Так треба до земського.

Сергій. Само собою.

Карпо. От і кумпанія.

Сергій. Само собою.

Тарас. Нема кращої кумпанії, як образована дама! А де її взять? Кругом подивився — мужики, хахли; прямо смуток за серце взяв... А тут дядюшка Терешко на той смуток нагодився і каже: так і так, учена племінниця, вісім класів скінчила... Ну, я стрімглав сюди! Хочу себе показати і даму серця побачити! А як пробувши п'ять літ в столиці Петербурзі, не думаю, щоб гарбуза піднесли. Ха-ха-ха!

Терешко. Де ж таки!

Сергій. Само собою!

Терешко. А ти, Карпе, як думаєш? Ти ж тут усьому голова.

Карпо. Тут усьому голова — Василина.

Терешко. Та що там Василина! Глянь, який козак-пруга!.. Усяка дівка тільки побаче — козою за ним поскаче!

Сергій. Само собою.

Тарас. Ха-ха-ха! Хороша примовка: «Побаче — козою поскаче!» А що ви думаєте? Бувало, усього бувало... І скакали! Їй-єй, скакали!.. Я не хвастаю,— катався, як сир в маслі. В Петербурзі образовані дами кругом...

Сергій. Столиця — само собою!

Терешко. Тільки одно, що Василина тебе наукою переважить.

Тарас. Не думаю. Я й сам, дядюшка Терентій, не без науки; формальність розумію і з ученими дамами знакомства мав не раз; в каретах навіть їздив, єй-єй! Бував і в опері, і в цирку... Світ бачив, і хоч кому не дам у кашу наплювати, і через те хочу сватать учену; проста дівчина мені не під стать: ніякої формальності нема. Куди з нею підеш? В опері засне, в цирку перелякається. Ха-ха-ха! І кліпай очима перед людьми. *(Вийма, знову часи і кріпко закриває.)*

Сергій. Само собою — кліпай!

Терешко. Так виходить, і тебе вчено? Он як! У нас є унтер-офіцер Крайка — так зовсім простий; а ти, бачу, вчений!

Тарас. З Петербурху і учебну команду пройшов! Без науки в унтер-офіцери конногвардійського полка не вискочиш...

Терешко. Невже, слухай, ти знаєш: ла-мер, ла-пер¹?

Тарас. Як?

Терешко. Ла-мер, ла-пер!

Тарас. Щось не пригадаю... *(Протягом.)* Ла-пер! Ага! Як же, як же, знаю: це ресторація така! Бував, бував!

Терешко. Ні, брат, не туди попав! Це наука!

Тарас. Виходить, в учебній команді її не проходять.

Терешко. То-то, що не проходять, а от мій Матюша проходе. *(До Карпа.)* Біда з тією наукою. Оце недавно

¹ Мати, батько (франц.).

був у городі, провідував Матюшу, французьке, брат, учить почав...

Тарас. Французьке? *(Дивиться на часи.)* Знаю. Мерси?

Терешко. Та ні, яке там «морси»!.. «Ла-мер», «ла-пер»; одно слово — наука! І ніяк не потрапиш сказати: неначе так, та не так! Я вже наняв Матюші на учителя і сам довго сидів біля них. Слухав, слухав, нічого не второпав. Матюша каже: «ла-мер», «ла-пер», «ла-сер»¹! Усі сміються. Учитель поправляє і поправляє,— я ж чую,— так само: «ла-пер», «ла-мер», «ла-сер». Тю, бий вас сила божа! Та й Матюша ж так само говорить: «пер, мер»! Ні, кажуть, не так! Матюша аж плакав... Біда!

Карпо. Нічого, згодом налама язика.

Тарас. Налама, налама — це правда! В учебній команді зразу теж сильно важко і незрозуміло, а як язик наламаєш — пішов!

Сергій. Само собою — пішов!

Тарас. А як бувши в столиці Петербурзі...

Вбігає Василина, за нею Демид.

ЯВА V

Ті ж, Демид і Василина.

Василина. Доброго здоров'я, дядюшка! *(Цілується з Терешком.)*

Тарас *(до Сергія)*. Настояща дама серця... підходяща!

Сергій. Само собою.

Василина *(до всіх)*. З празником!

В цей мент Демид говорить тихо до Карпа.

Тарас. Унтер-офіцер конногвардійського полка Тарас Гупаленко, із Петербурха!

¹ Сестра (франц.).

Василина робе кніксен і відходить до Карпа. Тиха розмова. Карпо її цілує, а потім Демида.

(Тим часом до Сергія.) Ловка і всі формальності зна!

Сергій. Само собою — зна!

Терешко. А що, хіба не краля?

Тарас. Не ждав таку в хахландії найти... Думав шукать у Петербурзі... Дама настояща, і формальності... І все... неначе в Петербурх попав, прямо на Невський! Терешко. А я ж казав!

Тарас. Дядюшка Терентій, ідіть зразу в атаку на приступ! *(До Сергія.)* Настояща дама сердя!

Сергій. Само собою — з серцем.

Карпо *(до Василини і до Демида)*. Ну, слава богу, що так сталось! Дуже, дуже рад!

Терешко. А що, Васирино, скоро нас покличеш на весілля?

Тарас *(до Сергія)*. Ловко атакує.

Василина. Ще не знаю.

Терешко. Мабуть, без дядька не обійдеться... Треба буде поклопотать... а?

Василина. А не обійдеться!

Тарас *(крутить вус і дивиться на часи)*. А коли що, то й ми поможемо...

Василина. Спасибі!

Тарас *(до Сергія)*. Чуєте? Які формальності!

Василина. Коли ласка, то за боярина прошу.

Тарас. Не в согласії! Бажаю стать у першу шеренгу!

Карпо. Опізнились! Василина іде заміж за Демида Семеновича!

Терешко. Оце так!

Тарас *(відходе, до Сергія)*. Промах!

Терешко. А чом же ти відразу не сказав?

Карпо. Бо й я не знав. А поки ми тут говорили, їх там, у мене, благословила мати.

Тарас. Неприятний промах! *(До Сергія.)* Так нам тут нічого робить.

Сергій. Само собою.

Карпо. Просимо з нами пообідать, зап'ємо заручини!

Балакають тихо з Василюю і Демидом, Василина весело сміється.

Терешко. Пообідаємо, справді!

Сергій. Само собою.

Тарас. Та вам нічого, а я осоромився. Тепер — ні в сих ні в тих; не той узяв приціл — і не попав в мішень. Шпак сміяться буде в вічі; ні, краще ретируюсь! Прощайте!

Прощаються.

Карпо. Ви ж нашої хати не минайте!

Сергій. Само собою! *(Виходить.)*

Тарас. Не надіявся. Тепер хоч не показуйся в Петербурх-столицю... Попорчена мендаль! *(Вийшов.)*

Терешко *(чухає голову, про себе)*. Пропала поросна свиня!

Карпо. А ви, дядьку, зостанетесь?

Терешко. На чиім возі їдеш, того й пісню співай! Прощайте! А на весіллі погуляєм! Пошли вам боже щастя. Хаха-ха! Пропала вся пиха столична у Тараса. *(До Карпа.)* Ти думаєш, що я не розумію, що — він, а що — Демид? Розумію! Маладець учитель! Хвалю! І Василюю хвалю: до пари вибрала дружину!

Виходить, Карпо за ним.

Бач, столична птиця кирпу гне, а «ла-мер», «ла-пер» і не нюхав...

Вийшли.

ЯВА VI

Василина і Демид, потім Карпо.

Демид. Ще кілька хвилин, і я б зоставсь в дурнях!

Василина. Чого так?

Демид. Якби я перший не посватав, то Гупаленко б вас узяв.

Василина. А хто його зна.

Входе Карпо.

Він гарний!

Демид. От бачите! І гарний, і багатий!

Карпо. І дурний, і нахаба, і самопевний! Звичайний старший городовий із Лубень, а послухали б, що він тут говорив: кругом хахландія, мужики... І нема йому кумпанії! А? Самий противний покруч посліднього сорта і той глузує над хахлом! І таких немало і меж освіченими, і неосвіченими бездарами! їх обійшла природа своїми дарами: творила, бачите, дуже хапко, наскоро і забула покласти їм у голови хоч грудочку доброго, простого мужицького мозку, а через те вони і крутяться усе життя, мов в ополонці, не пристаючи ні до якого берега!.. Я рад, що на обід він не зостався. Немає гірше, як чоловік, зопсований життям і оточенням, потеряє натуральний розум: в голові макітриться, все ходє вверх ногами, і він сам ходє у тьмі та стукається лобом то об той, то об другий чужий одвірок і до смерті вже не вийде на шлях простої, звичайної людини!

Демид. Bravo, bravo! Чудовий малюнок!

Василина. А цей малюнок, знаєш, зачіпає трохи і мене...

Карпо. Ха-ха-ха!

Демид. Може, колишню, давню?

Карпо. Був той гріх! Ну, а тепер ти вийшла вже на шлях простої, натуральної людини. *(Цілує її.)* І через те модність і формальність, як каже Гупаленко, тобі будуть противні.

Входе Іван, одягнений в нову пару.

ЯВА VII

Ті ж і Іван.

Василина. Гляньте, як Іван нарядився!

Іван. «Хоч горя набрався, зате ж у роботу вбрався»,— як кажуть херсонські каботажні матроси!

Карпо, Демид і Василина обступають Івана і, ніби пробують матерію, пощипують його.

Карпо. Нічого.

Іван. Ай!

Демид. Добре сукно.

Іван. Та ну тебе!

Василина хоче піймать за рукав, Іван ухиляється, Василина падає на Демида. Демид її обнімає.

Карпо. Ага, піймалась! Ну, користуйся ж случаем — цілуй!

Демид хоче поцілувати Василину, вона ухиляється і дає йому тумака в спину.

Демид. Ого!

Карпо. Це перша проба. *(Сміється.)*

Іван *(сміється)*. Чудовий настрої! Певно, щось тут без мене сталося доброго? Ну, признавайся, Демиде!

Карпо. Е, брат, що тут сталося,— довго розказувать! А коротенько: Василина іде заміж за Демида!

Василина тікає в двері, Іван її придержує.

Іван. Стривай, лисичко!..

Василина ховає лице на груди Івана. Він її обнімає і цілує.

Поздравляю з закінченням лікарських курсів.

Сміх.

Входить Макар. Василина, сміючись, виривається від Івана, біжить до Карпа і тулиться до нього; всі сміються.

ЯВА VIII

Ті ж і Макар.

Макар. От як у вас весело! Певно, Іван смішить? Гляньте, яка тютя! Прямо-таки предсідатель земської управи! *(Сміється.)*

Карпо. Тут, тату, загальна радість. Василину посва-тав Демид, і мама вже дала своє благословення. Тепер ще ждали вас, щоб і ви поблагословили!

Демид *(бере Василину за руку і підходить до Макара в парі, стають навколішки)*. Благословіть, тату!

Макар *(по паузі)*. Благословляю і благаю господа милосердного *(підводе їх і цілує)*,

Входе Тетяна і Явдоха.

щоб він послав вам любові і згоди в сім'ї на многі літа!

Тетяна. Та тільки знайте, що я не одпустю Василини з свого дому: живіть при нас! Це моя найпершая умова! Буде вже з мене, наплакалася і настраждалася! *(Здержуючи сльози.)* Повилітали птахи з гнізда і покинули нас, старих: ані Михайло, ані Петро і носа сюди на покажуть!.. Поженилися на панночках і забули батька, матір. А Василини не пустю від себе! Одна, та й ту не буду бачить?

Макар *(втирає сльози)*. Та не плач! От іще! Всі раді, а вона плаче! Чого їм від нас відходить? Демид любе хліборобство,— бачила, як працював чотири місяці,— збудуємо їм гарну хату, поруч з Карповою, та й нехай хазяїнують хоч укупі з Карпом, хоч нарізно; а тут же і школа є, можна з нашим учителем помінятися...

Демид. Не журіться, мамо, ми вас не покинемо.

Карпо. А з учительством діло уладнаємо. Ну, давай-те ж обідать та зап'єм заручини. Явдохо! Внеси, голубко, слив'янки.

Явдоха іде. Мати, Василина і Демид окремою групою балакають тихо. Мати гладить Василину по голові та цілує їй руки.

А слив'янка, певно, добра, бо п'ять літ ждала цього случаю.

Макар *(до Івана)*. А ти, сину?

Іван. І я вип'ю слив'янки.

Макар. Слив'янка слив'янкою, а ти б женився.

Карпо. Поїдем до Кравченка! Там, брат, дівчина Тетяна, як маків цвіт!

Макар. Еге, еге! Кравченки — хазяїни, сину, давні, рід хороший, чесний, багатий, а до того і сусіди. Катай!

Іван *(жартівливо)*. В Китай!

Макар. Та ну-бо, не вигадуй! Ти ж показав себе он яким робітником, тепер пора звить гніздо: женися!

Тетяна. Женися, сину! Я Тетяну Кравченкову бачила і знаю. Хороша-прехороша.

Іван. А ви думаєте, я не бачив? Бачив у церкві і балакав на паперті з нею.

Тетяна. Бачив? Балакав? От і гаразд! А правда ж, гарна?

Іван. Кращої і не треба!

Карпо. Так їдемо сьогодні надвечір, чого зволікатись?

Іван. І справді, нічого зволікатись! Приборканий я був і тільки мріями літав туди, де серцем жив давно! І от тепер я спробував себе на тяжкій праці строкового, здобув робочу дисципліну, набрався певності у своїх силах — в воскрес: у мене крила одросли, я почуваю сміливість в душі і йду на сцену!

Карпо. В театр?

Макар. От тобі й маєш!

Тетяна *(схоплюється)*. Куди ідеш?

Іван. Служить в театрі, мамо, хочу!

Макар. Тільки що успів зробитись добрим робітником, справжнім чоловіком, і на тобі: знову химера! Залиши, сину, цю химеру! Осядься на землі — святе діло!

Тетяна *(утирає сльози)*. І цей кида!

Іван *(цілує матір)*. Я вас ніколи не покину, ніколи не забуду!

Карпо. Театр... Страшна, мій брате, річ! Ти сам раніш казав, та і я знаю... краще вік жить строковим робітником — принаймні єсть харчі,— ніж бездарою-актьором поневірятись, старцювать!..

Іван. Ах, Карпо! Я так люблю театр, як божевільний свої фікси! Зрозумій, брате: всі лічать мене невдахою, і сам себе я мучив думкою, що уродивсь нікчемним! Дай же мені спроможність попробувать на сцені свої сили! А може ж, я талант!

Карпо. А пам'ятаєш, ми бачили у городі актьорів, і, не дослухавши п'єси до кінця, ти втік-з театра? Ха-ха-ха!

Іван. Хіба то п'єса, хіба то актьори?..

Карпо. А може ж, і ти кращим не будеш? Скажу твоїми словами: мрії твої — суєта!

Іван. Демид! Заступайся за мене! Карпо! Може, я і справді чудодій, може, мої мрії — суєта; сцена ж — мій кумир, театр — священний храм для мене! Тільки з театра, як з храму крамарів, треба гнать і фарс, і оперетку, вони — позор іскуства, бо смак псують і тільки тішаться пороком! Геть їх з театра! Мітлою слід їх замести. В театрі грать повинні тільки справжню літературну драму, де страждання душі людської тривожить кам'яні серця і, кору ледяну байдужності на них розбивши, проводить в душу слухача жадання правди, жадання загального добра, а пролитими над чужим горем сльозами убіляють його душу паче снігу! Кумедію нам дайте, кумедію, що бичує сатирою страшною всіх, і сміхом через сльози сміється над пороками, і заставля людей, мимо їх волі, соромитись своїх лихих учинків!.. Служить таким широким ідеалам любо! Тут можна іноді й поголодать, щоб тільки певність мать, що справді ти несеш нехибно цей стяг священний!

Демид (*міцно стискує руку Івана*). Я поділяю твою думку, я чую серцем, що ти артист і справді! Карпо! Не ламайте чужої волі, я певен, що Івана сцена жде давно,— віддаймо його сцені!

Василина. Таточку, мамо, Карпо! Не силуйте Івана жить в селі! Нехай він робить те, що любить.

Карпо. Та боже поможи йому, і рад допомогти.

Тетяна. Може, і справді там його щастя?

Макар. Ну що ж, нехай іде... І Михайло щось про це казав і раяв.

Іван (*цілує батька, матір, Карпа*). Спасибі, спасибі за поміч! Тепер життя мене до себе манить і усміхається так мило, як Василина усміхнулась зараз Демидові! Ви щасливі — і я щасливий у цей час! Ура!.. (*Цілує Василину і Деміда.*)

Макар. Стривайте! Здається, хтось під'їхав.

Карпо (*загляда у вікно*). Коляска графа Тюті!.. Що це, чого це?..

Іван (*загляда ззаду*). А в колясці наш Петро.

Тетяна. Петро! (*Біжить з хати.*)

Макар (*іде за нею*). Та не біжи-бо так, стара, а то ще упадеш. (*Вийшов.*)

Василина (*радісно скаче*). Петя, Петя! Слава богу, хоч мама заспокоїться! (*Вийшла.*)

Іван. А з ним поруч якась пишна краля — певно, жінка! Хто ж то ще верхи?

Карпо. Старший син графа Тюті.

Іван. Угу! З кавалером замість приданого...

Карпо. Якесь паскудство! А бідна мама, дивись, дивись: мало не звалила Петра!..

Іван (*відійшов від вікна*). О матері! Якби вас діти так любили, як ви дітей, тоді б не жаль було так упадати біля них!

Карпо. Ведуть під руки кралю.

Іван. І знову суєта! А, подла суєта! Ну, ну, побачимо, що за птиця Петрова молодиця!

Карпо. Граф коня пришпорив і подався з двору!

Іван. Не удостоїв.

Карпо. Ану його! Скатертю дорога.

Входять Аделаїда, одягнена гарно, модно, ефектно; мати легенько їй держиться за рукав, заглядаючи у вічі; слідом Петро, одягнений в судейську одягу, зверху шинеля наопашки, Васирина і батько.

ЯВА ІХ

Тіж, Аделаїда, Петро, Тетяна, Васирина і Макар.

Тетяна (*упадаючи біля Аделаїди*). Невісточко моя, паняночко!.. Як намальована — гарнісенька! Роздягайся, роздягайся!

Тим часом Петро цілується з братами і Демидом. Тетяна повернулася до Петра, біля Аделаїди стає Васирина, хоче їй допомогти скинути шляпу, та одводе її руку.

Петя! Як же ти перемінився!

Петро. Одяга друга, мамо! (*До Аделаїди*.) Адя! Це брати мої, Карпо і Іван, а це — Короленко.

Аделаїда (*стрепенувшись, радісно і цікаво*). Писатель?

Петро. Сільський учитель.

Аделаїда (*нехтуючи*). Учитель... (*Робить загальний уклін і сіда*.)

Іван (*до Карпа*). Привітлива!

Карпо. Що то у неї у тій торбці ворушиться?

Тетяна. А я тут ждала тебе з жінкою, ждала, умлівала, мало не злягла з печалі. (*Скида раптом з Петра шинелю і кладе на скриню*.) О, і в тебе аполети, як у Михайла.

Петро обертається до Івана і Карпа. Мати загляда йому у вічі і цілує.

Аделаїда (*до Васирина*). Ви учились в гімназії?

Васирин. І скінчила.

Аделаїда. Бідна!

Васирин. Чого?

Аделаїда. Скінчила гімназію і живе на селі у простій мужицькій хаті.

Василина. Це прадідівська, у нас є гарний дім.

Аделаїда *(до мішечка)*. Чого тобі, Амішка? *(Розпускає торбочку, звідтіля показується голова білої манюньої собачки.)* Бідненька, як носица зморщила! Повітря негарне? Зараз поїдемо! *(Тулить собачку до лица.)* Мішка моя хороша. *(Цілує її.)* Це граф привіз з Парижа і мені подарував. П'єр!

Петро так кинувся, що мало не звалив матір, і підбіг до Аделаїди.

Я задихаюсь, таке важке повітря.

Василина. Це пахнуть так васильки.

Аделаїда. Фі... Мішка! Не кусай!.. П'єр! Там нас ждуть!

Петро. Адечка, мила, посидимо — ще ж рано.

Аделаїда. Зуби, як голки!.. Як у вас багато рушників — ви, мабуть, всі тут умиваєтесь?

Петро підійшов до матері.

Василина. Це для краси.

Аделаїда *(притулила собаку до щоки)*. Ха-ха-ха! П'єр!

Петро *(схоплюється і підбіга)*. Що, Адечка?

Аделаїда. Їдем. Ай!

Тетяна. Що там?

Аделаїда. Противна Амішка вкусила за ухо! *(Запиха собачку в мішок.)* Сиди там, зла фурія!.. П'єр! Їдем!

Тетяна. Що це ти, невісточко моя золота? Плюнула через поріг, та й з хати?

Петро. Мамочко, голубочко, вибачте, що я до вас на хвилиночку...

Тетяна. Як на хвилиночку? Що ти говориш, мій сину?

Петро. Бачите, Адя давно запрошена до графа. Вона училася разом з його дочкою, а та сьогодні іменинниця, так нас там ждуть обідать... Я, мамо, завтра заїду.

Аделаїда. П'єр!

Петро *(біжить до неї)*. Та посоромся хоч рідні!

Тетяна. Петя!

Петро повертається до матері.

А делаїда. П'єр!

Петро прибігає.

Їдем, а ні, то я сама поїду.

Тетяна. Боже мій, боже мій! (*Хлипа.*)

Макар. Стара, годі! Коли запрошено до графа, то нехай їде! Може, там кращий обід!

Петро (*до батька*). Не то що... А запрошено... яюсь, знаєте... обіщали! Коней вислали... син графа сам зустрічав...

А делаїда (*іде до дверей*). П'єр!

Петро (*хапа шинелю*). Я зараз!

А делаїда (*робе загальний поклін*). Прощайте. (*Цілує Василицю.*) Мені вас жаль!

Василина. А мені Петю жаль!

А делаїда. П'єр! Уже нерано, там ждуть. (*Вийшла.*)

Петро наскоро цілує матір, батька, біжить до дверей, вертається, хоче попрощатись з Карпом. Чуть: «П'єр!» Він кидається з хати, приговорюючи: «Завтра заїду, завтра заїду, завтра...» — «П'єр!»

Карпо. Ехе-хе! Ускочив!

Тетяна. Сину мій, Петрусью, дитино моя дорога, за-напастив ти свою голову! (*Плачучи, іде надвір.*)

Макар. Оце невісточка!

Іван. Чу-чу!! Свинота!

Завіса.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Кабінет.

ЯВА I

Михайло (*чита газету*). От тобі і старший писар Іван Барильченко! Первокласний артист, всі газети в один голос славлять. І за такий короткий час — всього два роки.

Входє Наташа.

ЯВА ІІ

Михайло і Наташа.

Наташа. Я думала, що тут хто-небудь є, а це ти сам з собою говориш!

Михайло. Читав газети! І вчитав приятну новину. Я тобі, Наташа, не говорив ще: у мене є брат, так, знаєш, невдаха, недоучка, босяк по характеру... розумієш босяк! І тепер раптом знаменитість! Первокласний артист за короткий час! Талант, і попав на свій шлях.

Наташа. Милий артист, босячок! Як би я хотіла його бачить! Де ж він?

Михайло. В Москві пожинає лаври! Щасливий: незалежність, лаври і гроші.

Наташа. Ох, як я люблю артистичне життя. Я перше хотіла бути артисткою, так татко...

Михайло. О, ти мала б поспіх — ручаюсь! Красива жінчина і без талану на сцені має більший поспіх, ніж некрасива з таланом.

Наташа. Хіба я гарна?

Михайло. Ти сьогодні гарна, як майський ранок!

Наташа. Тільки сьогодні?

Михайло. Щодня, раз у раз ти гарна, а сьогодні особливо! І як тобі личить ця нова причіска і гепюри на рукавах, і...

Наташа. Ну... *(Затуля йому рот рукою.)*

Михайло *(цілує руку)*. Так щоб така красавиця не мала на сцені поспіху? Зарані б поручився...

Наташа. То так тобі здається, бо ти сам в хорошому настрої: іменинник, статський совітник і інспектор!

Михайло. Це ти, моя зірко, така щасливу, це через тебе посипалось стільки життєвих удач на мене.

Наташа. Чого ж я? Особі твої заслуги, твоя докладна записка... Ну, дядя мій, директор,— все разом... Не в примір другим...

Михайло. А все ж через тебе, мій ти талісман, моя ти Маскотта! *(Цілує її.)* Знаєш, коли і надалі так буде мені усміхатись фортуна, то я скоро і в директори вискочу, а там і «действительный статский» не за горами! Само собою, що і статський так рано — приято! Тільки статських тепер розвелось занадто багато! При тому статський все-таки не генерал, а «действительный» — ваше превосходительство!

Наташа. Як ваше превосходительство, так і старий!.. Не хочу! От татко тепер генерал — ваше превосходительство, і сліпий! Краще б він зостався все життя полковником, тільки щоб бачив...

Михайло. Нещастя!.. А не осліпни твій батько так неждано, він пішов би далеко!..

Наташа. І ми б поїхали на той рік на Рів'єру, а тепер вже не побачу я тебе, красо всього світа, ніколи!

Михайло. Чого?

Наташа. На наше жалування і на таткову пенсію далеко не поїдеш; хіба твоя родина допоможе...

Михайло. Бережливість допоможе нам зробить запаси, а на запаси можна поїхати і на Рів'єру.

Наташа. Бережливість! Ха-ха-ха! Ми з татком жили на всі і тепер з тобою живемо на всі! От і на сьогоднішній вечір вже багато взяли в борг! А пенсія ще не прийшла, і тобі з дому не присилають... Миша, чи не посварився ти з своїми?..

Михайло. Борони боже!

Наташа. А чого ж ти два роки збираєшся поїхати до батька і все зволікаєш? Не розумію! Може, вони сердяться, а через те й грошей тобі не присилають... Миша! Поїдемо, милий, до твоїх, повези мене, познаком! Я певна, що зумію приворожить твоїх старих... Я буду грати, співати; у вас же єсть піаніно?

Михайло. Поїдемо, поїдемо, весною поїдемо!

Наташа. Слово?

Михайло. Слово!

Наташа. Гляди ж!.. Кажуть, в Полтавській губернії чудова природа; а батьки твої давні поміщики, то, певно, посідають старинне яке урочище: замок, парк!.. Ах, як я люблю старинні поміщичі усадьби!

Михайло. О, там біля Лубень і в Лубнях — дуже гарно! Сула, гори, монастир, малоросійська Швейцарія.

Наташа. Ах, Швейцарія... Рів'єра! Коли я вас побачу?

Михайло. Побачиш, клянусь! Таткові вже вийшла пенсія, і немала... Куди він її діне, живучи при нас? Квартира казенна, моє жалування хороше, візьму ще побільше уроків, плюс бережливість, а там поїдемо в Полтавщину, візьмемо у батька добрий плюс — і на Рів'єру!

Наташа. Боже!.. Невже? Миша милий, голубчик! (*Цілує його.*) Невже ми поїдемо на Рів'єру? Ах, ах! О незабутнє минуле! Ти знову воскрешаєш перед очима, ти знову наповниш душу тривогою широкого життя: виборне товариство, катання, гуляння, інтриги! Ах! Краса природи знову наллє у серце живущої і цілющої води і покличе до життя всі фібри молодого серця!.. Я нано-во рождаюсь від думки однії! Миша, хороший мій, як я тебе люблю! (*Цілує його.*)

Михайло. О моя мила! Я все для тебе зроблю!

Входе Акіла.

ЯВА III

Тіж і Акіла.

Михайло. А, Акіла Акілович, як я рад, що ви прийшли! Поможете нам? Я чув від директора, Федора Івановича, що ви настоящий метрдотель!

Акіла. Можу! Ха-ха! Нащот закусок можу! Порядок тож... чай... Єрунда! Наталія Петровна не буде турбуватись.

Михайло. Спасибі вам, спасибі! Сідайте поки що, покурить. Може, газету прочитаєте?

Акіла. Не варт, єрунда!

Входе Тарабанов, одягнений в поношений жакет, в калошах — одна глибока, друга мілка — і в білому колпакові.

ЯВА ІV

Ті ж і Тарабанов.

Тарабанов. Здравія желяю, ваше превосходительство! Явивсь по вашому приказу.

Михайло. Це повар, Наташа.

Тарабанов. Служив у барона Корфа! Акіла Акілович зна мене. Рекомендуйте.

Акіла. Тверезий — зверхповар, п'яний — єрунда.

Тарабанов. Сьогодні чист, як хрусталь!

Михайло. Побачимо; у нас єсть і кухарка хороша. Так ти іди, брат, на кухню і роздивись на провізію.

Тарабанов. Я з кухні ретирувавсь, ваше превосходительство!

Михайло. Чого так?

Тарабанов. Кухарка войну об'явила: Паша бунт піднімає і, поставивши перед плитою неприступну барикаду — помийницю і величезний віхоть, — страща мене облить помиями, коли осмілюся почати приступ до плити!

Михайло. Що вона, з ума зійшла?

Тарабанов. Ревность, ваше превосходительство.

Михайло. Яка ревность?

Тарабанов. Ревнує мене до плити!

Акіла. От єрунда!

Михайло. Акіла Акілович! Будь ласка, помирить їх там!..

Акіла. Борис! А ти тверезий?

Тарабанов. Як рекрут на часах!

Акіла. Єрунду мелеш! Ходім! *(Вийшов.)*

Тарабанов. Главне діло — Паша в воїнственном азарті, як воєвода Пальмерстон. *(Виходить.)*

ЯВА V

Наташа і Михайло, потім Ваня.

Наташа. А повар, знаєш, босячок; я люблю босячків, вони тепер в моді. Ну й злюка ж Паша! Що їй мішає повар?

Михайло. Очевидно, соревнованіє! Акіла їх помирить.

Входе Ваня.

А що, Ваня?

Ваня. Генерал питають, чи вже підшили червону підкладку під тужурку?

Наташа. Скажіть: скоро буде готова! Тільки, Ваня, голубчик, підкладка буде не червона, а зелена. Татко сліпий, йому все одно, а ви не промовтесь!

Ваня. І мені все одно!

Наташа. Так ідіть і скажіть, що скоро буде готово; тільки не промовтесь.

Ваня. Вудьте певні. *(Вийшов.)*

Михайло. Що ти зробила, Наташа?

Наташа. А що?

Михайло. Ну як же таки можна, взяла і підшила тужурку генерал-майора зеленою підкладкою! Червону треба.

Наташа. Я знаю, милий! Тільки червону треба було купити, а у нас грошей нема: все з'їв сьогоднішній вечір; так я взяла свою зелену шерстяну юбку, попорола, і Дарина підшила зелену підкладку.

Михайло. Неприятно... І навіть жаль обманювать старого.

Наташа. Ну от! Татко не бачить, ніхто йому не скаже, і він буде задовольнений. А казати таткові, що у нас грошей нема,— гірше, і він не повірить, бо лічить тебе багатим. Ну, і неприємно, знаєш, признаться...

Михайло. Та воно так... Тільки... якось... А!.. Було б хоч пораятись, може б, я взяв матеріал у Івана Дмитровича в борг...

Входе Даша і несе сіру тужурку з генеральськими погонами і зеленою підкладкою.

Ну, хоч погони генеральські.

Наташа. Це татко сам купив раньше.

ЯВА VI

Ті ж і Дарина, потім генерал.

Наташа. Глядіть же, Дарино, не промовтесь, що підкладка зелена, а не червона.

Дарина. Та їм, дорога моя пані, усе одно: чи червоне, чи зелене! Сказано — чоловік темний.

Входе генерал. Ваня його веде.

Генерал. Ну, готово?

Дарина. Готово, ваше превосходительство.

Наташа цілує його в щоку, генерал гладить її по голові.

Генерал. Наташенька!

Михайло цілує його в щоку, генерал гладить по голові.

Миша! Здоров, брат! Здоров, підгенерал! Ха-ха-ха! Ну, Дарина, давай надінем генеральську тужурку. *(Скида халат.)* І халат підіб'єм генеральською підкладкою.

Подають тужурку і помагають надіти.

(Надівши тужурку, одвернув полу, погладив рукою, потім погладив лацкана і, взявши рукою погони.) Чую під

рукою, що погони генеральські, а от підкладку (*знову одвертає полу і гладить*) не розберу!.. Червона?

Наташа. Червона, татку!

Генерал. Сліпий! Не бачу! Ох, яка тяжка потеря!.. От сьогодні будуть гості вінтять, а я не можу! Умираю, брат, за картами!.. Ну що ж, прийду, хоч посидю, послушаю, як другі (*передражнює*): дві піки... три піки..., три черви... малий шлем в бубнах... Ха-ха-ха! Люблю, коли гра туго намотується на нервовий вал... Температура піднімається, нерви настроєні по високому камертону... Ху! Жарко! Брат, Федор Іванович, бере прикупку... Заліз — прикупка ні к чорту!.. Судорога пройшла по виду... Переводить дух, оддувається, витира лисину, і починається турнір! Ха-ха-ха! Тепер не дай бог будь партнером Федора: всі помилки — на нього! Грім і блискавка!

Наташа. Я навіть боюся за дядю Федора: гарячиться, кричить, кашляє, аж синіє, і знову кричить! Здається, от-от буде параліч!

Генерал. А-а! Грім і блискавка!

Наташа. І увесь грім за три копійки.

Михайло сміється.

Генерал. А-а! Ха! Три копійки! Не в тім річ! Тут умовна еквілібристика: чоловік дума, ріша, розріша, кипить і раптом — таррах! — не той ход — без однієї!.. Таррах! — без двох! Нерви витягнулись, одна помилка повела за собою другу, третю, все вверх ногами! Ну і баталія! Тут життя! А... а... Ха-ха-ха! Люблю! Ну, поки проб'ють барабани і закипить на зеленім полі бойсмертний, ходім, Ваня, дочитувать «Розвідника». (*Бере Ваню за руку, і ідуть.*)

ЯВА VII

Михайло і Наташа, потім Акіла.

Михайло. Як жаль татка! Скільки у нього енергії! Ще б служить, повишаться,— і на тобі таке нещастя: сліпота!

Наташа. Це у нас в роду. Дід мій, теж генерал, осліп під старість... А що, Миша, коли я осліпну? Боже мій! Як страшно! *(Починає плакати.)* Я... я... стара... зморщена і сліпа, нікому не потрібна... Миша, ти мене покинеш, а татка вже не буде... ох, ох! Як біля серця здавило.

Михайло. Наташа, мила моя, годі! Охота мучить себе нікому не відомою будущею! Коли там що буде, та ще й чи буде, а ти зараз псуєш свої ясні очі! Від сліз очі втрачають ясність, яскравість і красу...

Наташа *(втирає очі)*. Невже?

Михайло. Ну як же можна: гості — і ти заплакана! Скажуть, що ми сварились, що я тебе бив; мало чого не вигадає баронеса,— вона з павутини вірвовку сплете!

Наташа. Не буду, не буду! Побіжу припудрюся. *(Вибігає.)*

З других дверей виходе Акіла.

ЯВА VIII

Михайло і Акіла.

Михайло. Ну що, все благополучно?

Акіла. Єрунда! Помирив! Випили по чарці — і помирились. Тепер весело прийнялись за роботу; самовар я велів ставить; тепер ознакомлюсь з бухветною силою, з закусками, і треба приготувить десерт!

Михайло *(в двері)*. Даримо!

Входе Дарина і подає письмо.

Дарина. Почтальйон приніс.

Михайло. Так от, Дарино, покажіть Акілу Акіловичу бухвет, закуски, десерт... Я ж уже до цього не мішаюсь: коли що і як подать — це ваше діло, Акіла Акілович!

Акіла. Єрунда! *(Пішов, Даша за ним.)*

ЯВА ІХ

Михайло, потім Наташа.

Михайло. Від кого ж це? *(Розрива конверт, вийма лист і повертає до підпису.)* Твій брат Карпо Барильченко... Подла фамилія!.. Так неприятно для слуха: «Барильченко». Зараз видно простоту рода. Дійствітельний статський совітник — Барильченко. Чорти батька зна що! І перемінить не можна, куди не поверни, все чується погане якесь «барило»! *(Пробігає письмо.)* Недоставало! *(Читає тихо.)* І чого б я їхав за п'ятсот верстов, та ще в такий... день... прямо наче навмисне змовились!.. І що його робить?..

Входе Наташа, тихенько підходе.

Наташа. А від кого це лист?

Михайло. Та від одного знакомого.

Наташа. Дай я прочитаю...

Михайло. Не варт!..

Наташа. Дай! Може, це від жєнщини?

Михайло. Ну от! Коли хочеш по правді, це від брата.

Наташа. Від артиста, від босячка? О, це дуже цікаво! Дай!

Михайло. Ні, це брат нецікавий. Він прожив в селі.

Наташа. Ну, дай же!

Михайло. Ти не прочитаєш. Поганий почерк. Я сам прочитаю. «Коханий брате Михайло! Що з тобою сталося, що ти два роки не приїздиш? Перше писав, то сим, то тим заспокоював батьків, а тепер замовк, і мама мучиться тут і всіх мучить своїм неспокоєм. Оце днями так плакала, що мусили згодитись, щоб їхала одвідати тебе празниками. Потім нагадали, що ти скоро імениник, і от мама приїде на цей день до тебе. Пишу тобі, щоб ти виїхав на вокзал і зустрів її, бо вона, мабуть, не потрапе. Дома все благополучно, Іван пішов на сцену, де має великий поспіх і заробля гроші немалі. Петро

женився на дочці председателя окружного суда і нині вже судовий слідователь. Батько, і мати, і ми всі кланяємся твоїй жінці, хоч і не знаємо її. І чому б то не приїхати, щоб матір заспокоїть? А тепер доведеться нам турбуватись: як-то вона добереться до тебе в такому великому місті! Хіба, може, батько поїде з нею. Твій брат Карпо Барильченко».

Наташа. Яка я рада, яка я рада! Нарешті таки побачу твою матір, а може, і тата, бо ти наче навмисне ховаєш їх від мене! Де ж такі! Два роки, як ми побрались, і ти досі мене не повіз додому до своїх! Я думала, що ти в сварці; а тепер бачу, що мама тебе любить, коли старість прийде на твої іменини. Побіжу зараз, скажу татові.

Михайло. Стривай, Наташа!.. Прости мене, що я тобі раніше не говорив... Все збирався, та й досі не зібрався... Нелегко, знаєш, випутатись, коли заплутаєшся, як муха в павутину!.. Ах, якби ти знала, як мені і тепер не хочеться говорити, то ти б пожаліла мене...

Наташа. Та що там? Ти мене лякаєш! Говори мерщій!

Михайло. Бачиш, ти роду настоящего дворянського, дід твій — генерал, батько був полковник на шляху до великих чинів, і я боявся відкрито сказати, що я...

Наташа. Та що ти, втік з каторжних робіт, чи що?

Михайло. Я із простого роду... Розумієш? Батько мій — багатий козак, просто сказати — чоловік, гречкосій, і мати така ж сама проста людина! Вони добрі, чесні, розумні, трудолюбиві — нас навчили, і через науку ми стали рівні всім панам, а вони як були, так і залишились простими чоловіками. І от тепер вони їдуть сюди, може, от-от одчиняться двері — і на поріг; а тут у нас збереться міська знать: баронеса, голова з міської управи, директор і інші. Я не знаю, що мені робити, як мені перед бондом показати своїх батьків-чоловіків? Порай!

Наташа. Ах, ах! *(Падає на диван і закриває лице руками.)* Боже мій! Так ти чоловік?

Михайло. Я статський совітник, а батько та мати...
Наташа. Мужики! Фі! Як же ти посмів так обманить нас?

Михайло. Неправда! Я не обманював: мене не питали — я промовчав!

Наташа. Ох... ох! Боже мій! Жінка мужика! Від нас же одступиться все фешенебельне панство. Як же я тепер людям покажусь? Що батько бідний буде почувать? Генерал — і мужики! Слава богу, що він осліп,— принаймні не побачить своїх сватів.

Михайло. Що ти говориш, опам'ятайся! Наташа, мила моя!..

Наташа. Не підступайте до мене близько. Від вас житнім хлібом пахне! Ви — мужик, я вас не люблю, я з вами розведусь!

Михайло. Розумні люди будуть сміятись над твоїм горем!

Наташа. Неправда! Всі пожаліють мене, нещасну. Ах, ах! Яка подлість на світі завелась: мужик кінчає університет, і його не пізнаєш, хто він? Попадає в вище коло людей, їде на Рів'єру і ловить благородну з діда-прадіда дівчину, як дурну рибку в сітку, обнімає її ніжний стан своїми мужицькими лапами, цілує її мужицькими губами... Фі! Обман, низький обман, від якого не можна навіть і встерегтись!..

Михайло. Ха-ха-ха!

Наташа. Він ще й сміється! Нахал, мужик!

Михайло. Неправда! Твій муж статський совітник, а ти дурочка! *(Підходить до неї.)*

Наташа. Ай! Не підходьте! Я не виносю запаху житнього хліба!

Входє генерал.

Я В А Х

Ті ж і генерал, його веде Ваня.

Генерал. Чую — баталія! Ну, думаю, Федір за картами! Пробили барабани, і зелене поле відкрилось...

Наташа. Ваня, вийдіть! Я вас покличу.

Ваня виходе.

Генерал. Що з тобою, Наташа? Ти заговорила таким голосом, неначе зосталась на великім шлемі без п'яти.

Наташа. Ах, таточку, голубчику, я все програла! Я нещаснійша людина! (*Хлипа.*)

Генерал. Що там? Пропала провизія на кухні, розбили вино?

Наташа. Осудовисько, осудовисько!

Генерал. Заспокойся! Все можна достать в ресторани; хоч і дорожче, але що робить? Де ж Миша?

Михайло. Я тут.

Генерал. Що з нею?

Михайло. Я одібрав лист з дому...

Генерал. Ну і що ж?

Михайло. Сьогодні буде моя мати, а може, й батько.

Генерал. Ну, і слава богу! А все ж таки не розумію: в чім же тут осудовисько, Наташа?

Наташа (*плачучи*). Його мати... І тато (*рече*)... мужики!

Генерал. Ха-ха-ха! Ну і прекрасно! Через мужа і ти зіллешся з великим народним океаном, оновиш кров дітей, не будеш рождать сліпих! А Михайло, твій муж, через науку єсть благородна щепал.. Розумієш? От проста яблуня, її коліровали, прививку зробили — і родяться кальвілі, вищий сорт яблук... Корінь простий, а яблука кальвіль! Ха-ха-ха! Я думав, бог зна що трапилось... Ну, заспокойся!

Наташа. Як? І тобі, таточку, нічого? І це тебе не обража?

Генерал. Ні краплі!

Михайло його цілує.

Я знав давно, мені сказав дядя Федір: із формуляра видно! Тепер тільки дурні носяться з своїм, може, незаслуженим, часто випадковим, аристократизмом... Чесність, образования, наука, ум, талан — важно, а решта — плювати!

Наташа. Таточку! Ти не смієшся? А батько, мати... вони мужики і сьогодні приїдуть.

Генерал. Сьогодні приїдуть, а завтра поїдуть... Ну, помирись! Я чую, що ти образила Мишу!

Наташа *(поглядає на Михайла)*. Миша!.. Іди сюди!

Генерал. Ні, брат, ти іди до нього...

Наташа *(підходить і обніма Михайла)*. Прости! *(Цілує його.)*

Михайло. А чим пахну?

Наташа. Духами... трефль!

Михайло. Як скоро випарився житний хліб.

Дзвінок.

Наташа. Гості! *(Кидається в залу.)*

Михайло *(підбігає до дверей)*. Акіла Акілович, гості!

Акіла, в дверях.

Акіла. Єрунда!

Михайло *(бере генерала під руку)*. Зараз відкриється кумпанія на зеленім полі; присоглашаю як воєнного посередника!

Генерал. Ха-ха-ха! Ну, брат, признайся, що без посередника і тобі було погано!

Михайло. Аякже, замість пороху запахло житним хлібом!

Обидва сміються і виходять.

ЯВА ХІ

Виходе Акіла, іде до зали, загляда в двері.

А кіла. П'ять утроб! Директор, баронеса і ще один, два, три,— так, п'ять! Єрунда! *(Іде до дверей.)* П'ять стаканів!

По хвилі офіціант несе на підносі чай, сухарі і другі потрібні до чаю приправи.

А ром? Дарина! Ром! От єрунда!

Дарина подає, установляють на підносі.

Взяв і забув! Директор любе з ромом.

Дзвінок.

(Загляда у двері.) Ще три... Наші учителі — єрунда, підождуть.

Офіціант вертається.

Три ще.

Дзвінок.

(Загляда.) Один. *(До офіціанта.)* Наливай чотири.

Дзвінок.

Підожди, щоб разом... От єрунда, як розходились! Ну, носіть чай з Дашею,— я приймусь готувати десерт. *(Пішов.)*

Часто дзвонять. Ходять в залу то Даша, то офіціант; туди несуть чай, назад — порожні стакани. Пізніше, по хвилі, дружний сміх, вигуки трьох-чотирьох голосів: «Я цього не люблю! Грать так грать, нічого постоли морщить. Хто ж з ренонса ходить? Бабський ход! Ну, грач!»

Появляється А кіла, подивився в двері.

Двадцять два чоловіка.

Крик: «Козиря, козира! Чим же крить?»

Директор уже кричить!

Входе Михайло.

ЯВА XII

Акіла і Михайло, потім Наташа.

Михайло. Спасибі вам, Акіла Акілович! У вас знаменитий порядок...

Акіла. Порядок і дисципліна, решта єрунда! Думаю подати десерт, єсть гулящі дами, нехай гризуть і їдять,— ніколи буде гризти ближніх!

Михайло. Ха-ха-ха!

Акіла. Єрунда! (Пішов.)

Із залу входе Наташа.

Михайло. І ти покинула гостей?

Наташа. Там ніколи угору глянуть: Марія Петровна і Глафіра Афеногеновна розбирають родословну Зімича; Катерина Александровна і Міхаліна Купир'яновна завели спор про оперу: одній Фігнер до серця припав, а другій — Собінов, решта слуха. Така розмова затягнеться довго; а я запримітила, що ти вийшов, і собі... Милий, ти не сердисься?

Михайло. О ні, ні! Я, знаєш, сам тривожусь нащот приїзду батьків!.. Бачиш, те, що ти говорила про мене,— дитяче непорозуміння з фактом; але справді, ввести батька і маму в наше коло, де розбирають родословну Зімича, і знову баронеса... прямо-таки страшно... За чоловіка страшно.

Наташа. Ах, ах! Не говори! У мене голова болить.

Михайло. Ти краще подумай, що робить! Власне, кажучи, все єрунда, як говорить Акіла; а от нема смілості ввести своїх батьків, одягнених у селянську одягу, в залу. Чортзна-що! Це холуйство,— я розумію, і от за всім тим мучусь: що скаже баронеса! Ще хоч би одяга друга, знаєш, загальна... Мама і тато дуже розумні люди, лишнього не скажуть... але одяга... одяга! Особливо жіноча... а!

Наташа. Миша, я твою маму переодягну в чорне плаття моєї покійної мами!

Михайло. Ангел мій, чудова ідея! А як не зійдеться? Моя мама — жінка, знаєш, огрядна...

Наташа. А шнуровка нащо? Ми з Дариною добре її зашнуруємо — і прийдеться.

Михайло. Ідея, ідея! Ангел мій! *(Цілує її.)* Добре придумано!.. Ти ж маму умовиш сама; вона податлива і згодиться для тебе все зробить, а от батько!.. Ну, батько нічого: оригінал-поміщик, ходє в національній одежі! Чудово, чудово! *(Дивиться на часи.)* А знаєш, уже час, як харківський поїзд прийшов. Сьогодні їх не буде! Воно й краще — без маскараду; ну, а завтра хоч і приїдуть, байдуже, аби без гостей.

Наташа. Миша, а ти попросиш у них грошей на Рів'єру?

Михайло. Попрошу, і дадуть!.. Батько чоловік багатий, дуже багатий, а мама — віск! Дадуть, дадуть, тільки треба прийняти ніжно, ласкаво!

Наташа. Дадуть? Милі мої мужички, ах, як я люблю їх! А щодо прийому, то я їх зачарую...

Входе Дарина.

Нікого нема?

Дарина. Нікого. Тільки там на кухні знову іде колот: повар п'яний, і кухарка, здається, під шефе!

Михайло. А щоб їх чорт узяв! І Паша випила?

Дарина. Щось на те похоже.

Михайло. Акіла Акілович!

Акіла на дверях.

Тарабанов п'яний!

Акіла. Треба зараз вигнати.

Михайло. Ради бога, навідайтесь, що там!

Акіла *(іде)*. От ерунда! Дарина, подавайте десерт. *(Вийшов.)*

Наташа. Я на хвилину і зараз назад. *(Вийшла.)*

Михайло. А я підожду Акілу Акіловича.

Дарина і офіціант несуть десерт і скоро вертаються.

Баронесі, потім директору, председателю.

Офіціант. Десерт просто ставиться на столі, так і Акіла Акілович веліли!

Михайло. Ага, на столі?.. Гаразд, гаразд! Поставте на столі!.. *(Пішов.)* Так краще: не буде очевидно, кого більше шанують.

Дарина, що вернулася однести десерт, на дверях.

Дарина. Там якісь мужики питають вас.

Михайло *(про себе)*. Це батько і мати... *(До Дарини.)* Нехай ідуть.

Дарина зникає.

«Якісь мужики»!.. Навіть для Дарини батько і мати — мужики! І все подла одежа робе.

Входить Тетяна і Макар, одягнені празниково: Макар в новій, чорного тонкого сукна чумарці, без пояса; Тетяна в червоних чоботях, розкішній плахті, пов'язана по очіпку чорною хусткою і тонкою наміткою; зверху темна керсетка з рукавами.

ЯВА XIII

Ті ж, Макар і Тетяна, потім Наташа.

Тетяна. Сину мій! *(Кидається Михайлові на шию і цілує його.)* Дитино моя дорога! Що ж це ти нас відцурався?

Михайло. Мамочко! *(Цілує її.)* Ніколи... Служба... Збирався... Єй! І не міг... Тату! *(Цілується.)* Як же вас бог милує?

Макар. Помалу, сину!

Мати держиться за Михайла і заглядає йому в вічі.

На превелику силу тебе знайшли. Заїхав у гімназію, заплатив сторожеві карбованця за те, що провів.

Тетяна. А де ж жінка... Наташа...

Михайло. Вона зараз... У мене гості.

Тетяна. Ти ж іменинник! *(Цілує його.)* Пошли тобі боже щастя!

Михайло. І іменинник, і статський совітник, і інспектор!

Макар *(з тривогою)*. Он як!.. Нехай тебе... господь благословить! *(Цілує.)* Бач, стара, де йому приїздить до нас, коли треба служити. Недурно ж стільки заслуг має. *(Утирає сльози.)*

Входить один із гостей, на дверях.

Гость. Михайл Макарович, ви вступающий?

Михайло. Я ісходящий!

Гость зникає, входить Наташа.

Наташа! От мама, тато!..

Наташа. Мамочко! *(Цілує її.)*

Тетяна. Яка ж гарненька, як янголятко! Зірко моя! Дай же я тебе ще поцілую. *(Цілує її.)*

Макар. Як королівна! *(Цілує її.)*

Наташа *(набік)*. Фу, як житним хлібом запахло!

Михайло. Наташа, поведи маму до себе! Шанже ля роб!¹

Наташа. Ходім до мене, мамочко.

Тетяна. Ходім, ходім, моя королівно!

Пішли.

Макар. Там, сину, я залишив дівці жарене поросся, гиндичку, півпуда масла. Тепер у тебе гості, якраз пригодиться.

Михайло. Гарзд! Сідайте, тату!

Входить Акіла.

Ну що?

Акіла. Єрунда! Пропала вся вечеря!

Михайло. Як?

¹ Переодягніться (франц.).

Акіла. Повар п'яний, Паша п'яна... Ну, драка — і все полетіло в помийницю, а що було на плиті — в вогонь!

Михайло. Скандал!!

Акіла. Єрунда! Я достану в ресторані. Давайте грошей.

Михайло. Грошей! (*Шукає*). Треба до Наташі!.. Тату, дайте, будь ласка, поки Наташа, двадцять п'ять рублів.

Акіла. Єрунда! Найменше сорок!

Михайло. Невже?

Акіла. Двадцять п'ять персон, по два блюда, в кращім ресторані.

Макар (*достає і дає гроші*). Та там же, сину, велике порося, сите... гиндичка годована, може б, обійшлися?

Акіла. Порося і гиндичка — єрунда, хіба так, на підмогу, як холодна закуска! Ну, я іду! (*Виходе.*) От єрунда!

Макар. Клопоти, сину, великі у тебе клопоти,— не легко ті чини достаються!

Вбігає Паша, а слідом всовується Тарабанов.

ЯВА ХІV

Ті ж, Паша і Тарабанов.

Паша. Рощитайте мене!

Тарабанов (*показує на Пашу*).

Вот в воїнственнім азарті
Воєвода Пальмерстон
Поражає Русь на карті
Указательним перстом!

Михайло (*гнівно, здавленим голосом*). Убирайся! Босяк! Що ти наробив з провізією? Все пропало... Пріч, п'яниця!

Тарабанов. Горький, ваше превосходительство! Одначе простіть, я не виноват. (*Пада на коліна.*) Як

лист перед травую! *(Показує на Пашу.)* Неприятель вискочив на позицію і все повалив в помії.

Паша. Брешеш, босяк, ти повалив!

Тарабанов *(встає)*. Кухарка, руки по швам: з тобою говорить повар барона Корфа!

Михайло. Пішли вон обоє! Я вас, тварі, в участок.

Тарабанов. Ваше превосходительство, перемініть гнів на милість! Я все поправлю: витягну провізію з помий, вимію уксусом — і на плиту. Я не раз так робив. Всі повари так роблять, а господа їдять і хвалять.

Макар. Ідіть, люде добрі, коли честю просять.

Тарабанов. Мужичок, не твоє діло!

Михайло. Убирайся, говорю!

Тарабанов. Ваше превосходительство, дозвольте остаться одному і доказать свій талант. А Пашу я в потилицю!

Паша. Ах ти, босяк морожений! Ти мене будеш гнать в потилицю? *(Засукує рукава.)*

Тарабанов *(робить прийом на руку)*. Ударю в штики! З нами бог. *(Грає на губах наступленіє, не переміняючи пози.)*

Входить Акіла, хапає обох за коміри і виводить. Тарабанов не перестає грати і в той момент, коли його веде Акіла.

ЯВА XV

Михайло, Макар, потім один з гостей і Акіла.

Михайло. Ху ти, господи! *(Сідає в крісло і обмахується газетою.)*

Макар. Спочинь, сину, спочинь! Цур йому, яка морока! Ох, нелегко ті чини достаються!

Входить один з гостей.

Гость. Михайло Макарович, ідіть сюди!

Михайло. Простіть, я не маю часу.

Входить Акіла.

Гость. З директором, Федором Івановичем, удар!
Михайло (зскакує). Що? Боже мій! (Біжить в залу.)
Акіла. От єрунда! (Теж пішов у залу.)

Макар. Хто ж це осмілився його ударить? От тобі і благородна кумпанія.

Входе Наташа і Тетяна, одягнена в чорне плаття, у чепчику.
Макар не пізнає жінки, почитиво піднімається і кланяється.

Це, мабуть, ваша мама? Доброго здоров'я, свахо! Привів бог поріднитись.

Тетяна. Та що ти, старий,— це я! Це так невісточка мене нарядила, щоб вивести до своїх знатних гостей! Тільки я не можу ходити... Як спутана, і під груди підпирає! Ой, не можу дихати! (Хоче сісти.) І сісти не можна!

Наташа. То з непривички, мамо. Воно пройде, обійдеться. А зате як вам гарно! Прямо — баронеса! Жаль, що ви не захотіли припудритись!

Макар. Чи ти здуріла, стара? Як ти могла дозволить такий глум зробити над собою?

Тетяна. Коли ж Наташа так просила, так просила, що я не змогла одмовити і мусила одягатись... Ой, яка тісна супоня, не можу дихати! Ой, дочко, розпережи мене, бо я задавлюсь.

Макар. І ти, дурочко стара, дозволила зробити з себе малпу! Іди зараз переодягнися! Невгодні ми такими, як є,— не треба! Прощайте, бог з вами! Ще, чого доброго, вимажете нас сажею і будете показувати для сміху своїм гостям.

Наташа. Моя мати так одягалась, і ніхто не сміявся.

Макар. Коневі — сідло, воліві — ярмо! Переодягайся мені зараз, та й гайда додому!

Тетяна. Та бог з тобою, старий! Мені вже нічого; я можу витерпіть який там час.

Входе Михайло.

ЯВА XVI

Ті ж і Михайло.

Макар. Подивись, полюбуйся, як твою матір жінка перевела на чорта, на відьму з Лисої гори...

Тетяна. Старий! Та мене вже не давить!

Макар. Так мене давить сором — я не можу тебе бачити, так наче тебе опльовано!

Михайло. Дурощі говорите! Який тут сором? Хто оплював? Переодягли в благородну одягу — і більше нічого! Пожалійте вже хоч ви мене: я так утомився сьогодні, що не можу говорити, не можу думати. Ти знаєш, яке нещастя, Наташа? З Федором Івановичем удар! Зараз побігли за лікарем.

Наташа (*біжить до залу*). Ах, ах!

Михайло за нею.

ЯВА XVII

Макар і Тетяна.

Тетяна. Ой старий, умліваю, під грудьми давить, ребра тріщать, не можу дихати!..

Макар. От безглузда! Що ж тепер робить? (*Роздивляється.*) Не видно, де починається супоня; хоч би ніж. (*Шука в кишені.*) Нема!

Тетяна. Ой рятуй, задавить супоня! Клич ту молодицю, що мене супонила... Боже мій, забула, як її звать.

Макар. Хоч сядь.

Тетяна. Не можу пригнутись, печінку випира. Дарино, Дарино! Слава богу, нагадала.

Входе Дарина.

Ой розпусти супоню, бо я лусну!

Макар. Скоріше! На милість божу, зглянься! Що ти зробила з старою жінкою? Гріх так знущатись!

Дарина. Так велено! Ходімо, я зараз розпустю.

Тетяна хоче іти і путається у шлейфі.

Одкиньте ногою, ногою одкиньте! Отак. *(Показує.)*

Макар. Хвицни, стара, хвицни! *(Піднімає шлейф.)*

Вона випуталась і пішла.

Тетяна *(ідучи)*. Ой мати божа, змилуйся! Ой розперізуй мерщій!

Зникли. Входе Акіла.

ЯВА XVIII

Макар і Акіла.

Макар. Що там сталось? Хто так смертельно ударив директора?

Акіла. Кіндрат!

Макар. От твар нечувствевна! Таку особу осмілився ударить.

Акіла. Єрунда, він не розбирає осіб. Тепер для вашого сина відкриється вакансія директора.

Макар. Одному — горе, другому — радість; одному — смерть, другому — благополучіє і почесті.

Акіла. Одно слово — єрунда!

Макар. Чудне, незрозуміле життя людське.

Входе Наташа і Михайло.

Наташа. Даша, шляпу!

Акіла. А що директор?

Михайло. Прийшов до пам'яті, повезли додому.

Даша хутко вносе шляпу. Наташа надіває перед дзеркалом.

Наташа. Пальто!

Даша хутко йде і вертається з пальтом; Наташа надіває.

Акіла. Так я туди!

Михайло. І ми туди.

Наташа. Чого ж стоїш, Миша? Одягайся!

Михайло. Я зараз... А ви, тату, вибачайте, посидьте тут самі, ми тільки подивимося, що там з директором.

Виходить Наташа попереду, за нею Михайло.

Акіла *(до Макара)*. Три копійки програв у карти і так сердився, що достав параліча. *(Повертається)*. От єрунда. *(Вийшов.)*

Тетяна *(на дверях, переодягнена в свою одягу)*. Куди ж це вони? Покинули нас, а самі повтікали?

Макар. Тікаймо і ми звідціля мерщій в старе своє гніздо! Там гарно все — і ясно, і просто, і спокійно, як небо і земля! А тут кругом, як бачу, одно: суєта суєт і всячеськая суєта!

Завіса.